

Kartaga: od feničke kolonije do rimske provincije

Vidović, Annamaria

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:300597>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

ANNAMARIA VIDOVIĆ

**KARTAGA: OD FENIČKE KOLONIJE DO RIMSKE
PROVINCIJE**

Završni rad

Pula, rujan 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

ANNAMARIA VIDOVIĆ

**KARTAGA: OD FENIČKE KOLONIJE DO RIMSKE
PROVINCIJE**

Završni rad

JMBAG: 0242032565, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u stari vijek

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: Stari vijek

Mentor: prof. dr. sc. Robert Matijašić

Pula, rujan 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Annamaria Vidović, kandidatkinja za prvostupnicu povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

UPuli, 24. rujna 2018.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Annamaria Vidović, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Nematerijalna kulturna baština Hrvatske pod zaštitom UNESCO-a“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 24. rujna 2018.

Annamaria Vidović

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. FENIČKI KORIJENI	2
Kolonizacija	3
3. KARTAGA.....	4
Širenje teritorija.....	4
Uprava	6
Vojska.....	7
Plaćenici.....	8
Oružja	8
Organizacija	10
Religija	11
Žrtvovanje djece.....	13
Umjetnost.....	14
Književnost	15
Hanov Periplus	16
4. RATOVANJA.....	17
Sukobljavanje s Grcima.....	17
Rim.....	22
Rimsko-kartaški savez protiv Pira.....	22
Prvi punski rat	24
Nova Kartaga	27
Drugi punski rat.....	29
Treći punski rat	35
5. PROVINCIJA AFRIKA.....	37
6. ZAKLJUČAK	38
7. LITERATURA.....	39
8. SAŽETAK	40
9. SUMMARY	41

1. UVOD

U ovom radu obradit će se fenička kolonija Kartaga od njezinog početka pa do samog kraja kada je na tom području stvorena rimska provincija. Nakon opisa naroda zbog kojeg je ova sjevernoafrička kolonija nastala, nastavlja se dalje s temama vezanim izravno uz samu Kartagu. Objasnit će se način na koji se grad širio i koja je područja sve osvojio kako bi se mogla stvoriti moćna pomorska sila. Da bi Kartaga funkcionirala samostalno bilo je važno razviti stabilnu upravu koju će se nadalje objasniti. Također vojsku kako bi zaštitila ne samo svoje stanovništvo već i područja koja su im bila potrebna zbog sve razvijenije trgovine. Religija je bila vrlo važna za feničku koloniju. Nabrojani su najpoznatiji bogovi i utjecaji koji su drugi narodi ostavili na njezinom tlu. Zbog doticaja Kartage sa svojom matičnom zemljom, ali i susjednim narodima poput Egipta, u umjetnosti se nalazi puno elemenata koji ujedinjuju kulture s kojima je dolazila u doticaj. Kada je u pitanju književnost, ostalo je vrlo malo primjera koji bi mogli na detaljan način opisati kakva su se djela pisala, no neki autori toliko su impresionirali antički svijet da su njihove knjige prevedene na latinski jezik. Najpoznatiji pisac je Magon i njegova rasprava o poljoprivredi. U radu su također obrađena ratovanja u kojima su Kartažani sudjelovali. Govori se o sukobu s grčkim kolonijama na Siciliji, o poznatim punskim ratovima vođenim protiv Rima gdje se najviše ističe kartaški general Hanibal te njegov put preko Alpa. Na kraju će se spomenuti uništenje sjevernoafričkog grada i provincija Afrika koji je nastala nakon rimske pobjede u trećem punskom ratu.

2. FENIČKI KORIJENI

Antički grad-država poznat pod imenom Kartaga nastao je u 9. st. pr. Kr. kada su ga osnovali Feničani, uspješni moreplovci i trgovci. Feničani su imali razvijeniju kulturu od samih Rimljana, a njihove su se trgovačke veze širile duž Mediterana pa i dalje.¹

Smještena na području današnjeg Libanona, Sirije i Izraela, Fenicija je pružala dom semitskom narodu koji je zaslužan za stvaranja alfabeta pomoću kojeg su Grci i Rimljani sastavili svoje vlastite. Feničani su usmjeravali svoje brodove na temelju polarne zvijezde, a kad nisu bili zaokupljeni plovidbom radili su u svojim kućnim radionicama nalik obrtu. U mnogočemu su bili prvi i najbolji, od sustavnog trgovanja i metalurgije do najvećih kolonizatora prije Rimljana. Upravo su oni bili zaslužni za izgradnju raznih luka i gradova konstantno tražeći poslove izvan svoga doma, a veliki utjecaj imali su i na autohtone narode s kojima su dijelili svoja bogata znanja. Na svojim pomorskim pustolovinama dosezali su daleke obale. Od istočnog Mediterana nastavili su dalje na svojim krhkim brodovima prema grčkom teritoriju poput Trakije pa sve do Gibraltarskog tjesnaca da bi se uz svoje veliko geografsko znanje potom uputili i do Velike Britanije. Strani su se narodi divili prilagodljivosti koju su Feničani posjedovali i uvijek su znali kako pridobiti druge na svoju stranu. Tako su također pridobili naklonosti Egipćana koji su im dopustili da se nasele u gradu Memfisu, a ondje su onda izgradili hram i nastanili četvrtinu svojih ljudi.²

Na prostoru Fenicije ni jedan grad nije vladao nad svim ostalima i predstavljao sebe kao glavnog već je postojalo zajedništvo homogenih plemena. Iako su neki gradovi svojom većinom znali imati utjecaj na manje, to se nikad nije pretvorilo u oblik u kojem bi ti gradovi morali biti nekome podređeni. Kao i svugdje gdje je živjela neka civilizacija, postajali su gradovi koji su se smatrali najvažnijima, a to su na području Fenicije bili Tir, Sidon, Aradus, Biblos, Amrit i Tripoli.³

¹ Southern, Patricia, *The Roman Army: A History 753 BC - AD 476*, Amberley Publishing, 2015, 84.

² Rawlinson, George, *History of Phoenicia*, Longmans, Green, 1889, 3-47.

³ Isto, 47-55.

2.1. Kolonizacija

Feničani su proces kolonizacije započeli već u 11. st. pr. Kr. no najvažniji teritorij koji su osnovali nekoliko stoljeća kasnije postala je Kartaga u sjevernoj Africi oko 814. pr. Kr. Osim Kartage, na ovom djelu kontinenta osnovana su još neka pristaništa kao što su Leptis Magna, Sabrata, Utika i Hadrumetum. Baš poput svoje matične zemlje, Kartagu je obilježila trgovina, ali u istoj mjeri bila je važna i poljoprivreda. Već kroz 6. st. pr. Kr. ova sjevernoafrička kolonija stvorila je svoje vlastito carstvo i u istom stoljeću počeli su ploviti duž kontinenta. Svojim su jačanjem počeli stvarati kolonije poput Ibiza na Balearima, a time su nastavili predstavljati konkurenciju Grcima na prostranom Sredozemlju po primjeru Feničana.⁴

⁴ Cravetto, Enrico, Goldstein, Ivo, *Prapovijest i prve civilizacije*, Zagreb: Europapress holding, 2007, 545-548.

3. KARTAGA

3.1. Širenje teritorija

Na samom početku stanovnici antičkog grada-države održavali su prijateljske odnose s afričkim starosjediocima plaćajući im najam za teritorije na kojima su sagradili svoje domove. Tijekom 6. st. pr. Kr. njihova se politika drastično počela mijenjati pretvarajući Kartagu u prevladavajuću silu. S vremenom su osnivali svoje kolonije pa su prisvojili dijelove Korzike, vrlo popularnu Sardiniju, a ističu se također i Baleari, Elba te Malta. Kako su ostvarili pomorske uspjehe na zapadnom Sredozemlju, tako su krenuli i u osvajanje dijelova Afrike odnosno teritorija kod rijeke Bagradas. Time se najednom situacija u potpunosti preokrenula. Kartažani ne samo da su odbijali plaćati za zauzeta zemljišta, prisilili su starosjedioce da im plaćaju danak za poljoprivredne djelatnosti te da služe kao ratnici u novim osvajanjima. Nisu bile pošteđene ni druge feničke kolonije u sjevernoj Africi koje su morale srušiti svoje zidove, a jedino je Utika među njima zadržala sva svoja prava.⁵

Dok je Kartaga pronalazila svoje mjesto u Sredozemlju i stvarala kolonije, njezina matična zemlja polako je propadala. Feničane su na istočnom Sredozemlju zamijenili Grci kao glavnu pomorsku snagu, a Tir je unatoč raznim pokušajima utvrđivanja svoje pozicije iskusio što znači doživjeti konačan pad. Ovaj antički grad u Libanonu prolazio je kroz razne opsade počevši od Asiraca, Babilonaca pa do susreta s Aleksandrom Velikim i njegovom makedonskom vojskom. Tir je pao 332. g. pr. Kr., a oni koji su se uspjeli spasiti pobjegli su u Kartagu i prilagodili se životu u novoj postojbini. Ova dva grada njegovala su dobre odnose ne gledajući jedno na drugo kao konkurenciju koje se treba riješiti ili protiv koje treba stvarati saveze, a tako je ostalo i do samog kraja.⁶

Svojim plovidbama oko obale sjeverne Afrike te dalje prema Gibraltar, Kartažani su stvorili jasnu sliku gdje bi trebali stvarati trgovačke baze, ne samo na području Afrike već i Hispanije. Birali su strateške lokacije uvijek u neposrednoj blizini povoljnih luka gdje su osim dobrog nadzora nad svojim brodovima imali također nadzor nad glavnim prometnim pravcima.

⁵ Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 13-19.

⁶ Isto, 19-20.

Dok su Kartażani zarađivali od trgovine, strani su im narodi morali plaćati carinu i cestarinu što je dodatno obogatilo feničku koloniju.⁷

Propašću feničkih gradova, Kartaga se nametnula trgovačkim centrima poput antičke Utike, a na prostorima Sirte, zaljeva na sjevernoj obali Afrike, potaknut je nastanak novih kolonija, od kojih se najviše isticao centar Leptis Magna, a neki od drugih mjesta su Hadrumet, Taps i Leptis Minor.⁸

U 4. st. pr. Kr. Kartażani su na području svojih afričkih kolonija naselili oko 40.000 ljudi, što je bio odraz njihove sve češće plovidbe budući da su oko sebe pronalazili sve više konkurenata na tržištu. Najvažnija sirovina kojom su trgovali bio je kositar koji je stizao s područja Gibraltara u njihove baze u Gadesu i Tartesu te su namjeravali zadržati monopol nad njime. Međutim, grčki trgovci također su počeli prodavati kositar i time predstavljati prijetnju njihovoj trgovini zbog čega su onda Kartażani odlučili odlaziti na mjesta gdje se sirovina proizvodila. Tako su pokušali steći prednost pred svojim suparnicima. U Hispaniji su osnovali vrlo važne ekonomske centre kao što su Malaka i Abdera, a na Siciliji su osnažili svoj utjecaj nad gradovima Karal, Nora, Sulci i Olbija.⁹

Oko 300. g. pr. Kr. kontrolirali su veći teritorij od Rimljana, a držali su u vlasništvu polovicu današnjeg Tunisa. Bogatstvo plodne afričke zemlje uz stabilnu klimu rezultiralo je brojnim dobro organiziranim vrtovima gdje su rasli plodovi poput masline, grožđa i badema, ali nisu svi jednako uživali u agrikulturnim vrijednostima. Prednost su imali plemići. Kartażani i Feničani bili su daleko iznad ostalih naroda koje grad nije želio uvrstiti među svoje stanovnike te su tako kolonije koje su stvarali po Hispaniji i Italiji to iskusile. Unutar same Afrike Libijci su imali jako malo slobode te su vrlo vjerojatno bili vezani za zemlju, dok su neke libijske zajednice dobile ponešto autonomije.¹⁰

U unutrašnjosti Afrike, uglavnom u Sudanu, pronalazili su vrlo važnu sirovinu, zlato, koje se dopremalo uz pomoć karavana. S druge strane, bjelokost su dobivali na afričkoj obali. U Hispaniji te na Siciliji dodatnu zaradu pružalo im je srebro. Kartażani su se najčešće opskrbljivali poluproizvodima da bi ih zatim preoblikovali i nudili afričkom stanovništvu u zamjenu za zlato, bjelokost ili robove.¹¹

⁷ Goldsworthy, Adrian, *The Fall of Carthage: The Punic Wars 265-146BC*, W&N, 2003, 28-30.

⁸ Povijest 3: *Helenizam i rimska republika*, ur. Ivo Goldstein, Zagreb: Europapress holding, 2007, 296.

⁹ Isto, 296-297.

¹⁰ Goldsworthy, Adrian, *The Fall of Carthage: The Punic Wars 265-146BC*, W&N, 2003, 28-30.

¹¹ Povijest 3: *Helenizam i rimska republika*, ur. Ivo Goldstein, Zagreb: Europapress holding, 2007, 297.

3.2. Uprava

Kartaga je kroz vrijeme svog postojanja imala različite oblike konstitucije, a njezin prvi oblik nahvalio je i sam Aristotel. Ono što je slavni grčki filozof opisao bila je kombinacija monarhije, oligarhije i demokracije, a djelotvornost ovih triju elemenata smatrao je uspješnim zato što je vlast bila stabilna, posebice nenarušena od strane moćnih ljudi ili općeg stanovništva. Monarhijski tip vladavine koji je postojao u vrijeme Aristotela, preslika je konstitucije koja je postojala u Tiru. Ovakav oblik konstitucije predstavljala su dva službenika čiji je punski naziv *sufet*. Često su nazivani kraljevima, a takva uloga značila je da se radilo o zaštitnicima i vladarima svoje zemlje, a ne o sucima, kako je znalo biti krivo protumačeno. Kartaški neprijatelji, Rimljani i Grci, uspoređivali su takve oblike vlasti sa svojim vlastitim. Rimski pisci govorili su o tome da je nalik njihovim konzulima, a grčki pisci sličnosti su vidjeli sa spartanskim kraljevima. U ranim godinama postojanja Kartage njihova je dužnost bila doživotna.¹²

Sljedeće u hijerarhiji nalazilo se vijeće starješina, a brojalo je dvadeset i osam članova. Bili su podređeni *sufetima* i imali su vrlo važnu ulogu jer su proglašavali rat, imenovali generale, a bili su i zaduženi za osnivanje kolonija. Da bi se neka odluka provela, bilo je važno da se „kraljevi“ i vijeće slože, a ako do toga ne bi došlo tada bi slučaj bio upućen narodu.¹³

Konstituciju koja je postojala od osnutka Kartage zamijenila je ona iz vremena punskih ratova i tako je od 3. tisućljeća monarhijski oblik zamijenjen godišnjim odabirom dvojice *sufeta* koje su Grci nazivali kraljevima. Kako bi netko došao do najviše pozicije bilo je jako važno da se radi o imućnoj osobi budući da su na to gledali kao na odraz moći. Kraljevi su imali civilnu i religijsku vlast, ali nisu se miješali u vojna pitanja odnosno nisu zauzimali ulogu ratnog zapovjednika. U donošenju bilo kakvih odluka, dvojica *sufeta* imala su na raspolaganju vijeće starješine koje je biralo vijeće sastavljeno od 140 osoba.¹⁴

Vijeće od 140 birao je narod odnosno oni bogati među njima. Zatim jednom kada bi bili izabrani, stavljali bi na tu poziciju sebi bliske osobe. Smatran oligarhijom, takav oblik vijeća najviše sličnosti pronalazi u venecijskom stilu. Koliko je velik utjecaj imalo vijeće od

¹² Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 21-22.

¹³ Isto, 22.

¹⁴ Goldsworthy, Adrian, *The Fall of Carthage: The Punic Wars 265-146BC*, W&N, 2003, 30.

104 osobe govori činjenica kako je ono kontroliralo senat te državne službenike. Imali su veliki utjecaj na sam vrh kartaške uprave, a nitko nije bio pošteđen njihovih odluka.¹⁵

3.3. Vojska

Na čelo vojske birali su se generali koji su dolazili iz redova kartaških plemića, a odvajanje civilne od vojne moći nije bilo nimalo tipično za antički svijet. Vijeće od 140 pomno je pratilo njihovu djelatnost tražeći objašnjenje za neuspjehe. Takvo što je stavljalo generale u vrlo nezgodan položaj jer, ukoliko njihov odgovor ne bi zadovoljio vijeće, onda bi im presudili sa smrtnom kaznom zbog čega su mnogi među njima radije birali samoubojstvo. S druge strane, ako bi bili suviše dobri u svom poslu i cijenjeni u društvu, tada je uvijek postojala mogućnost da im članovi vijeća odluče prirediti istu sudbinu zbog straha da se vojni zapovjednici ne bi počeli miješati u njihov posao i vojnim putem srušili s vlasti. Ipak, upravo zbog vijeća koje je nadziralo generale spriječena je mogućnost da dođe do preokreta odnosno nasilne uspostave vlasti.¹⁶

Budući da Kartaga nije imala dovoljno vojnika iz svoje domovine, okrenuli su se plaćenicima koji su se našli u redovima njihove vojske, a radilo se o muškarcima s prostora zapadnog Mediterana te Kelta s dalekog sjevera. Kartažani su si mogli tako nešto priuštiti zbog bogate trgovine koja je ovaj grad-državu činila dobrostojećom, a tijekom 3. tis. pr. Kr. jedini Kartažani koji su djelovali u vojsci bili su viši časnici. Najveći broj plaćenika dolazio je s područja gdje su ostvarivali trgovačke veze poput Iberskog poluotoka, otkud se smatralo da dolaze jedni od najboljih ratnika. Na njihovim potragama za vojnicima, našle su se i Galija te Kampanija. Kao jedna od glavnih pomorskih sila, njihova se mornarica sastojala od vlastitih građana koji su bili dobro opremljeni za pomorske bitke.¹⁷

¹⁵ Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 24-25.

¹⁶ Fields, Nic, *Carthaginian Warrior 264-146 BC (Warrior 150)*, Osprey Publishing, 2010, 12-14.

¹⁷ Isto, 14-15.

3.4. Plaćenici

Postojala su, uglavnom, dva načina zapošljavanja plaćeničke vojske. Jedan je bio diplomatskim putem i međudržavnim ugovorima s odgovarajućom plaćom. Drugi način bio je da im vojsku pošalju vladari zemalja s kojima su bili u dobrim odnosima, kao što su im primjerice razni prinčevi dopustili da zaposle Numidijce sa svog prostora. Često je bilo popularno odlaziti na daleka mjesta kako bi se ondje pronašli mogući plaćenici i tako bi ih pridobili na svoju stranu novcem koji bi ponijeli sa sobom. Budući da plaćenici nisu bili vjerni ni jednoj zemlji već im je u interesu bila jedino zarada, moglo se dogoditi da u nekom trenutku odluče prijeći na protivničku stranu od one za koju se bore kako bi ostvarili veći profit. To se moglo očitovati i u ratovima između Kartage i Rima kada bi npr. Kelti napustili Rim da bi se pridružili ratnicima u Kartagi. Takvi ljudi nisu imali osjećaj pripadnosti ili odanosti prema nekom vladaru. Stoga, biti na pobjedničkoj strani za njih je bilo najvažnije od svega jer gdje se nalazila pobjeda tamo se nalazio i novac, ali prije svega i preživljavanje.¹⁸

3.4.1. Oružje

Kartaška vojska nije se puno isticala svojom obućom ili oružjem od ostalih vojski antičkog doba, ali budući da je primala ratnike iz raznih dijelova Europe, tako su se u svojim redovima izgledom međusobno razlikovali. Vojnici su se za borbu oslanjali na mač, bodež, koplje, pračku i luk. Za nabavu oklopa i kacige bili propušteni sami sebi, a plemići su si vrlo lako mogli priuštiti dobru zaštitu kako bi izbjegli zasigurno smrtni udarac. Oni koji nisu bili takve sreće ponijeli bi sa sobom kakvu god zaštitu bi imali u svom nasljeđu. U najgorem slučaju uzeli bi od mrtvih boraca. Jeftin materijal od kože, nazvan *cuir bouilli* trebao je bar u nekoj mjeri djelovati kao zaštita od neprijateljskih oružja, ali na kraju dana jedino što ih je u stvarnosti štitilo bila je njihova fizička snaga ili štit. Za svakog člana vojske najvažnije je bilo da posjeduju štit bez obzira na njihov imovinski status.¹⁹

Popularno oružje korišteno kod Ibera bila je *falcata*, a radilo se o kraćem, ali ipak smrtonosnom maču s jednom oštricom. Ovo zakrivljeno oružje izvedeno je od grčkog oružja s ravnom oštricom zvanog *korpus*, od kojeg je također nastao rimski *gladius*. Iberijski ratnici

¹⁸ Isto, 28-31.

¹⁹ Isto, 32.

nisu trebali puno prostora kako bi baratali svojom *falcatom*. Ovaj relativno manji mač omogućavao je da njihova formacija bude čvrsta i planirana s dobrom taktikom. Kada su u pitanju bili Kelti, od 2. st. pr. Kr. njihovi mačevi su imali dvije oštrice te su takva oružja često bila ogromnih veličina. Bila su namijenjena za rezanje uz vrlo nasilan pristup. Oštrice takvog oružja bile su dugačke i do 90 cm, a u većini slučajeva bile su pomno izrađene i visoke kvalitete. Kelti, sa svojim većim mačevima, mogli su vrlo lako savladati nižeg neprijatelja s manjim mačem, a kako bi zadali opak udarac bilo je važno da je ratnik bio fizički snažan kako bi imao dovoljno snage da podigne i zavrti mač te ga usmjeri prema ramenima ili vratu. Takvo keltsko oružje bilo je namijenjeno za ratnika visokog statusa, a mač se nosio s desne strane na pojasu napravljenom od metalnog lanca te mu je stoga visio na bokovima.

Svi ratnici, kakva god oružja posjedovali, uvijek bi našli mjesta za bodeže da bi ih mogli koristiti u slučaju ako njihovi planovi ne bi prošli kako su očekivali ili čak da bi dovršili umirućeg borca. Cilj bodeža bio je da nanese duboku ranu, ali ipak nedovoljno veliku da bi se protivnik mrtav srušio budući da se radilo o vrlo kratkom oružju s dva oštra ruba, ali svakako je bilo od iznimne važnosti ako u tom trenutku ne bi na sebi imao bolju zaštitu. Koplje za bacanje, odnosno *javelin*, bilo je vrlo lagano oružje koje se bacalo iz daljine, a težilo je manje od 1 kg. Veliku popularnost imalo je u sjevernoj Africi i Iberiji. Na području Iberije isticalo se jedno tanko koplje zvano *Saunion*, dugačko do najviše 2 m, a bilo je izrađeno kompletno od željeza. *Saunion* je imao malu bodljikavu oružanu glavu, a prema riječima Strabona moglo je proći kroz kacigu, štit, oklop pa sve do mesa i kosti. Bacačko oružje na daljinu, tj. pračka, rađena je od neelastičnog materijala poput trske, konoplja ili vune, a činilo ju je središte gdje se nalazilo oružje i dva pletena užeta. Balearski ratnici, koji su se služili ovim oružjem, nosili su uvijek višak prački. Ukoliko im ne bi bila potrebna, zavezali bi ju oko glave ili trbuha. Umjesto metaka koristili su se kamenjem koje su nosili u vrećici preko ramena. Velika je vjerojatnost kako su ratnici iz ove kategorije oružja nosili također mač i iberijski štit caetra.²⁰

²⁰ Isto, 36-43.

3.4.2. Organizacija

Stanovnici Kartage bili su dužni ratovati jedino ukoliko bi grad bio pod izravnom prijetnjom, a za sve ostale situacije oslanjali su se na plaćenike. Kada bi se građani ipak uputili u borbu, činili su pješačku vojsku kao dio falange i služili bi se oklopom i dugačkim kopljem. Kartažani se nisu dokazali u sukobima prvenstveno zato što nisu imali dovoljno iskustva kako bi porazili svoje protivnike. Nakon što bi završili s ratom, takva vojska bila bi raspuštena i vratili bi se svojim svakodnevnim obvezama.²¹

Najstabilniji dio vojske bili su Libijci. Činili su blisku formaciju pješaštva te su se koristili dugim kopljima i ovalnim ili okruglim štitovima. Libijska konjica sličila je formaciji pješaštva čineći zatvoreni red, a njihovo oružje bilo je isto tako koplje. Neki među njima činili su pješačke čarkaše, *lonchophoroi*, služeći se malim oklopom i kopljem za bacanje. Numidijci su u vojsci činili lako konjaništvo iznenađujući svog protivnika *javelinom* iz daljine izbjegavajući bliske sukobe koliko god je to bilo moguće. Kao Libijci, Numidijci su imali pješačke čarkaše s istim korištenim oružjem. U bijelim tunikama s ljubičastim rubom pojavljivalo se teško pješaštvo iz Hispanije boreći se u sastavu falange sa svojim dugačkim štitom, teškim kopljem te mačem koji je često bio *falcata*. *Caetmti*, odnosno lako pješaštvo, imalo je mali okrugli štit i koplje za bacanje. Masovnu formaciju sa svojim dugačkim i uskim mačevima činilo je galsko pješaštvo, a bila je prisutna i konjica.²²

Kombinacija ratnika različitih naroda stvarala je dobar balans te je svako pješaštvo i konjica doprinijelo vojnoj organizaciji. Isto tako, razlikovali su se ponašanjem pa je bilo i discipliniranih, ali i manje discipliniranih osoba. Važan element punskih ratnika bili su slonovi čija je namjera na terenu bila da zastraše neprijatelje kada bi vidjeli ovu divovsku životinju. Radilo se o slonovima iz afričkih šuma koje je bilo moguće trenirati i prilagoditi za ratne potrebe, a ako protivnik ne bi na vrijeme pobjegao, osjetio bi težinu nekoliko tisuća kilograma teške životinje. Negativna strana upotrebe ratnih slonova bila je moguća panika koja bi ih savladala pa se moglo desiti da umjesto neprijatelja sruše pripadnike kartaške vojske. Iako neke ilustracije sugeriraju kako su slonovi na sebi nosili toranj, ne postoji dovoljno dokaza koji bi takvo što mogli potvrditi.²³

²¹ Goldsworthy, Adrian, *The Fall of Carthage: The Punic Wars 265-146BC*, W&N, 2003, 31.

²² Isto, 30-32.

²³ Isto, 34.

Iako Kartażani nisu bili sjajni borci kada je u pitanju bilo ratovanje na tlu, more je bilo jedna potpuno drugačija priča. Zainteresiranost za mornaricu bila je mnogo veća nego za kopnenu vojsku i, ovakav posao nudio bi trajni status budući da je predstavljala važnu funkciju zaštite trgovačkih puteva. Luka iz koje su brodovi isplovljavali bila je kružnog oblika, a mogla je primiti 180 brodova. Siromašniji slojevi imali su priliku zaraditi nešto novaca tako što bi se zaposlili kao veslači na brodovima, što je Kartagi davalo veću radnu snagu, a tim ljudima bolji ekonomski položaj.²⁴

Trgovina je Kartagu činila najbogatijim gradom u antičkom svijetu. Uvijek su bili spremni otploviti brodovima gdje god je bilo potrebno. Slobodna trgovina nije postojala, a njezine kolonije mogle su trgovati ovisno o tome koliko je to matičnom gradu odgovaralo i zbog velikih mjera opreza nisu nikad mogli biti trgovačko središte na razini na kojoj je Kartaga bila.²⁵

3.5. Religija

Unatoč značajnom utjecaju judaizma u razdoblju starog vijeka, na prostoru sjevernoafričke kolonije prevladavala je religija matične zemlje odnosno Fenicije koja je slavila objekte vidljive u prirodi. Među njima najviše se ističu Sunce i Mjesec. Sunce je bilo itekako obožavano jer je predstavljalo silu koja može stvarati, ali i uništavati. Kada se Sunčev sjaj zamijeni s mrakom, na nebu se prikaže kraljica noći, Mjesec, koja nije imala istu moć kao njezin partner, ali je mogla primati i razvijati nadzirući mirnoću koju su večernji sati donosili.²⁶

Baal-Moloch, odnosno bog Sunca, predstavljao je zloćudnost primajući ljudske žrtve i zato je poznat kao bog vatre. Spremnost na ovakav fanatičan potez često je ovisila o vlastitim potrebama jer, jednom kada bi se stanovnici osjećali sigurno, zaboravili bi na boga Sunca, a kada bi ih zahvatio osjećaj ushićenja ili tuge, ovisno o rezultatu rata, spremno bi zakoračili u gorući plamen. Često je uspoređen s grčkim bogom Saturnom.²⁷

Božica mjeseca Tanit, našla se među ostalim božanstvima u Kartagi oko 5. st. pr. Kr., a u feničkoj religiji započela je kao sluškinja božice Aštart. Jedna je od božanstava koja su se

²⁴ Isto, 31.

²⁵ Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 32.

²⁶ Isto, 33.

²⁷ Isto, 33-34.

više isticala u Kartagi nego u Feniciji. Njezin lako prepoznatljiv simbol bio je trokut s krugom koji je poslužio kao glava, a dvije linije s obje strane predstavljale su ramena, a sve zajedno bi trebalo predstavljati simbol žene u haljini. Tanit se svugdje mogla vizualno prepoznati, posebice jer se njezin simbol vidao na mozaiku, a jedan od takvih je u privatnoj kući u Kerkuanu.²⁸

Baal Hammon, ili na punskom jeziku *b'l hmn*, smatrao se glavnim bogom Fenicije te je zatim zadobio istu ulogu u Kartagi, gdje je njegova popularnost bila veća nego u matičnom gradu. S druge strane, Baal Shamin, gospodar neba, imao je veliku važnost u Feniciji dok je u Kartagi veću pažnju ipak privlačio Baal Hammon. Nadalje, Semes je bila božica Sunca, Hundis je bio bog novog, a Kese punog mjeseca, Kusor bog intelektualnosti, a Hawot je bila poznata kao božica smrti.²⁹

Nazivan „Fenički Herkules“, bog grada zvan Melkart, imao je najveću duhovnu važnost. Melkart je prvo bio bog grada Tira, a njegov slavni hram posjetio je i Herodot, „Otac povijesti“ koji je opisao kako je hram imao dva prekrasna stupa, jedan je navodno bio od zlata, a drugi od smaragda. Iako je u Feniciji ovaj bog imao i po nekoliko hramova, u Kartagi su odbili sagraditi mu ijedan, smatrajući kako je njegov hram cijeli grad. Za razliku od određenih božanstava koja su zahtijevala žrtvu, to nije bio slučaj kod Melkarta i zato je molitva bila duhovno čista.³⁰

Iako nije sigurno kako je pronašla svoje mjesto u Kartagi, egipatska božica Izida također je bila dio kartaškog panteona te je u antičkom gradu imala svoj hram, a prepoznatljivom ju je činio grčki sarkofag njezine svećenice.³¹

Imena stanovnika imala su vjerske vrijednosti, a to je bio dokaz kartaške snažne povezanosti s religijom. Ime Hamilkar značilo je da ga štiti Melkart, zatim Hazdrubalu je pomagao Baal, a Hanibal je milost Baala.³²

Dokazi o tome da su Kartažani vjerovali u život nakon smrti prepoznaje se kroz posude za hranu i piće koje bi položili pored mrtvih. U starom punskom gradu Kerkuanu nalazi se slika grobnice koja prikazuje pticu pored mauzoleja što može predstavljati dušu osobe koja putuje

²⁸ Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 95.

²⁹ Isto, 94-95

³⁰ Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 35-36.

³¹ Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 97.

³² Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 36.

prema vječnom životu, a na drugoj slici ptica leti prema gradu i to se može protumačiti kao odlazak u jedan novi svijet.³³

3.5.1. Žrtvovanje djece

Od 8. st. pr. Kr. u Kartagi se prakticiralo pokapanje u urnama, a održalo se do samoga kraja postojanja grada. Najčešće je bilo posvećeno božanstvima Taniti i Baalu, lat. *Topheth*. Zbog ostataka pepela i kostiju male djece pronađenih u urnama, znanstvenici još uvijek vode rasprave o čemu se točno radilo i je li žrtvovanje djece bilo dio kartaških religijskih obreda. Radilo se uglavnom o dojenčadi, mrtvorodenim te fetusima, a bilo je i primjera da bi se priložile životinjske kosti, odnosno od ovce ili koze.³⁴

Zaključak Rimljana i Grka bio je da su Kartažani žrtvovali djecu, a grčki povjesničar Plutarh tvrdio je kako su bogatiji građani bez djece kupovali djecu od siromašnijih slojeva da bi vršili njihovo žrtvovanje. Plutarh je potom pisao da majka nije smjela pustiti ni suzu tijekom obreda jer bi joj u protivnom dobiven novac bio oduzet.³⁵

Drugi primjer dolazi od Diodora Sicilskog koji je naveo kako je 310. g. pr. Kr. Kartagi prijetio poraz od Agatokla, a njezini stanovnici zaključili su da su im takvu sudbinu priredili njihovi bogovi budući da nisu prinijeli žrtvu vrijednu njihove slave. Kako bi pokušali pridobiti bogove ponovno na svoju stranu, žrtvovali su djecu iz najplemenitijih obitelji. Diodor je potom napisao kako je 307. g. pr. Kr. kuga zahvatila Kartažane, a oni su odlučili ugoditi bogovima tako da žrtvuju i mlađe i starije muškarce.³⁶

Unatoč raznim zapisima iz antičkog svijeta o žrtvovanju djece, uglavnom se radilo o mrtvorodenim i fetusima, a ne o maloj djeci. Provedene analize utvrdile su kako ima tek nekolicina pepela i kostiju djece između dvije i četiri godine i samo jedna koja potvrđuje da se radilo o djetetu između šest i dvanaest godina. Forenzički dokazi također ukazuju na to da je većina novorođene djece koja se našla u urnama već bila mrtva prije nego su kremirana. Upravo

³³ Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 99-100.

³⁴ Isto, 100.

³⁵ Na ist. mj.

³⁶ Isto, 101.

zbog provedenih istraživanja može se zaključiti kako su Rimljani preuveličavali laži o Kartažanima te tako nastojali opravdati i širiti svoju mržnju prema njima.³⁷

3.6. Umjetnost

Pod utjecajem ostalih naroda antičkog svijeta u Kartagi, mogla se naći razna umjetnost, posebice feničkih i egipatskih elemenata. Analiza takvih materijala ne može utvrditi sa sigurnošću radi li se o proizvodima koji su uvezeni u sjevernoafrički grad ili su pak izrađeni u samoj Kartagi. Terakota nastala između 7. i 6. st. pr. Kr. upućuje na to kako se radi o djelu lokalnih umjetnika, a na vrlo jednostavan način prikazuje ženski lik tj. božicu koja ima ravan vrh, cilindrično tijelo te izbočine koje predstavljaju bradavice. Još jedan primjer terakote prikazuje ratnika na konju opremljenog s kacigom, mačem i okruglim štitom. Pored ratnika prikazanog u trku vidljiv je njegov pas, dok se iza njega nalaze simboli sunca i mjeseca.³⁸

Od otprilike 3. st. pr. Kr. pojavljuje se tematika žene i djeteta u terakoti, izrađenih za religijske potrebe u obliku kipa. Žena prikazana kao božica drži dijete u krilu, a vrlo vjerojatno predstavljaju Astart i Tanit za koje se zna da su u feničkoj umjetnosti često bile prikazane zajedno. Zavjetne maske crnačkih značajki sa široko otvorenim očima služile su kako bi protjerale zle duhove.³⁹

Popularni egipatski motivi mogli su se pronaći u obliku zlatnih amuleta koji potječu još iz 7. st. pr. Kr. Tako su se među feničkim božanstvima našli i egipatski. Božice Bes i Izida bile su popularni prikazi na amuletima, zatim mali modeli fasada hramova u egipatskom stilu, a neki od predmeta položenih u grobovima bile su egipatske zavjetne maske od terakote.⁴⁰

U Kartagi su se izrađivale kovanice od zlata i srebra, ali one poznatije s najljepšim dizajnom bile su djelo Grka. Takav je primjer poznata kovanica pronađena u ovom feničkom gradu na kojoj je prikazana glava konja.⁴¹

³⁷ Isto, 102.

³⁸ Isto, 108-110.

³⁹ Isto, 110-111.

⁴⁰ Isto, 111.

⁴¹ Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 30.

3.7. Književnost

Godine 146. pr. Kr. Kartaga je doživjela propast, a time i njezine knjižnice. Rimljani su potom sakupljenu literaturu darovali manjim afričkim kraljevima, neprijateljima feničke kolonije. Kakve su sve knjige postojale iz današnje je perspektive teško znati, no ipak neka su imena autora poznata kao što je to Magon i njegove rasprave o poljoprivredi te istraživač Hano, čiji je opis putovanja duž obale zapadne Afrike sačuvan u grčkom prijevodu s naslovom *Periplus*.⁴²

Sufet Magon autor je 28 knjiga o poljoprivredi, te time i najpoznatiji na tom području. Rimski senat je, jednom kada je u svojim rukama držao ta vrlo vrijedna djela, odlučio predati ih berberskim poglavarima, no unatoč tome što je književnik dolazio iz njima neprijateljskog grada, njegove su knjige prevedene na latinski jezik. Magonova djela imala su toliko jaki utjecaj da su brojni Rimljani njegove rasprave primjenjivale u praksi, te su na njega gledali s velikim poštovanjem. Čak i velika imena poput Marka Terencija Varona su otvoreno hvalila kartaškog autora te ga je sam Varon prozvao najvišim autoritetom na području poljoprivrede.⁴³

Punski jezik održali su neki obrazovaniji pojedinci, tako je numidski kralj Hiempsal II. pisao o povijesti sjeverno Afrikanaca te kako je nastala fenička kolonija Kartaga, a činjenica da je na području Numidije došlo do asimilacije s punskim jezikom i kulturom motiviralo je ljude da se koriste tim jezikom. Nakon što su Rimljani zauzeli feničku koloniju, nastao je neo-punski jezik kao nova i izmijenjena verzija punskog jezika, što je onda utjecalo i na djela koja su se stvarala. U 3. ili 4. st. po. Kr. Julije Nasif bio je romanizirani Libijac koji je na svojoj pogrebnoj steli imao ispisanu neo-punsku pjesmu.⁴⁴

Neki Kartažani nastavili su svoju karijeru u drugim antičkim gradovima, tako je čovjek imena Hazdrubal podučavao najprije na punskom jeziku u svojoj domovini, a potom se uputio u Atenu 163. g. pr. Kr. gdje je uzeo ime Cleitomachus. U grčkom gradu postao je upravitelj Platonove akademije. Kao filozof napisao je 400 knjiga te se služio grčkim jezikom, a jedna od tih knjiga bila je rasprava o preživjelim sunarodnjacima nakon pada antičkog grada.⁴⁵

⁴² Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 105.

⁴³ Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 37.

⁴⁴ Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 106.

⁴⁵ Isto, 108.

3.7.1. Hanov Periplus

Od svih imena koja se javljaju u antičkom dobu, istraživač Hano jedan je od pokazatelja kako je bilo prostora i za Kartazane da dokažu svoju veličinu. Putovanja ovog admirala sačuvana su na grčkom jeziku, a vrijednost djela leži u tome što je za razliku od većine kartaške literature cjelovito sačuvano. Cilj njegovog istraživanja bilo je da dosegne ekvator, te je to bio prvi takav pokušaj ovog sjevernoafričkog antičkog grada.⁴⁶

Prema njegovim riječima, pošao je s posadom prema Gibraltaru odakle se zatim našao na obali Maroka, a nakon toga ih je čekala vruća pustinja. Na svom putu ugledao je otok koji je najvjerojatnije bio Arguin. Njegova avantura vodila je dalje prema afričkoj rijeci Senegal gdje je opasnost osim krokodila u neposrednoj blizini predstavljalo autohtono stanovništvo obučeno u životinjske kože, te je Hano zabilježio kako su ih gađali kamenjima. Unatoč tome, nastavili su dalje kroz duboke šume te tijekom dana i noći bili svjedoci aktivnosti tamošnjih stanovnika, poput zvukova bubnjeva i povikivanja. Potom su putnici tijekom noći stigli do vulkana u Kamerunu, a sljedeći dan našli su se na jednom zaljevu koji je sadržavao otok s lagunom. Na tom području ponovno su naišli na autohtono stanovništvo koje je bilo neprijateljski raspoloženo prema njima, a među njima je bilo najviše žena. Hano je opisao kako su pokušali uhvatiti neke od tih osoba, no bježali su pred njima, a one koje su uspjeli uhvatiti su ih grizli te koristili nokte kao oružje. Ipak odlučili su ubiti jedan dio stanovništva kojeg su uspjeli zarobiti, oderali im kožu te ponijeli kožu u Kartagu. Nakon toga putnici su se odlučiti vratiti natrag u svoju domovinu.⁴⁷

Unatoč tome što je Hano najpoznatiji kartaški istraživač, nepoznato je ukoliko ih je bilo mnogo više te se jednostavno za njih nikad nije saznalo. Drugi moreplovac i istraživač o čijim se putovanjima može čitati je Himilk, koji je obišao zapadnu obalu Europe. O njemu je pisao rimski autor Plinije ali i brojni drugi autori koji su donijeli više informacija o vrlo uspješnom istraživaču koji je kao i Hano živio u 6. ili 5. st. pr. Kr. i donio svom narodu širu sliku svijeta u kojem su živjeli.⁴⁸

⁴⁶ Bosworth, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879, 40-41.

⁴⁷ Isto, 41-42.

⁴⁸ Isto, 44.

4. RATOVANJE

4.1. Sukobi s Grcima

Kada su Feničani u 8. st. pr. Kr kolonizirali dijelove Sicilije, bio je to prvi korak koji je kroz sljedeća stoljeća vodio prema ozbiljnim sukobima. Dok su oni naseljavali gradove poput Palerma, Solanta i Motije, na otoku su se s vremenom počeli pojavljivati Grci kojima je ovo područje u trgovačkom smislu odgovaralo. Feničani su s jedne strane ostvarivali prijateljske odnose s autohtonim stanovništvom, dok su s druge strane Grci protjerivali tamošnje stanovnike zbog čega je nastao savez usmjeren protiv njih. Unatoč napetostima, niti jedan narod ili kolonija nije prevladavao nad drugima te je time postojala određena razina stabilnosti.⁴⁹

Grci su dominirali te ostvarili prevlast u istočnoj Siciliji i u južnoj Italiji, čime je to područje postalo poznato kao *Magna Graecia*, odnosno Velika Grčka. U 6. st. pr. Kr. pojavila se nova skupina grčkih kolonizatora koji su između ostalog nastanili Liparske otoke i istočnu obalu Korzike. Što se tiče feničke strane tijekom istog stoljeća, grad *Mozzia* sadržavao je dva industrijska područja zahvaljujući kojima se proizvodila keramika te ljubičasta boja po kojoj je ova purpurna zemlja bila poznata. Kako su i Grci i Feničani bili sve bogatiji, tako su rasle i napetosti, posebice kada su se Grci počeli širiti po Siciliji, ali i općenito središnjem i zapadnom Mediteranu.⁵⁰

Zbog opasnosti koju su Grci predstavljali svojim širenjem, Kartaga se našla u savezu s Etruščanima s kojima su održavali dobar trgovački odnos. Dokaz o tome koliko su se često kartaški trgovci našli u njihovim lukama govori podatak da je po njima grad *Caere* poznat i kao *Punicum*. Također, na etruščanskom području pronađene su tablice na kojima je zapisano da je unutar hrama posvećenog božici Uni ostavljeno slobodno mjesto gdje bi Feničani i Kartažani mogli moliti se Aštarti. Kako su Kartaga i Etrurija bile u trgovačkom ali i vojnom savezu, ozbiljno su shvaćali svaku opasnost koja bi prijetila njihovim brodovima, a upravo 535. g. pr. Kr. pred njima se našao prvi takav izazov kada su Grci počeli napadati punska plovila. Odgovor na to brzo je došao, dvoje saveznika pripremilo je flotu koja se sastojala od 200 brodova, te su se sukobili u bitci kod Alalije na južnoj obali Korzike, a nakon teške bitke u

⁴⁹ Miles, Richard, *Carthage Must Be Destroyed: The Rise and Fall of an Ancient Mediterranean Civilization*, Allen Lane, 2010, 42.

⁵⁰ Isto, 42-43.

kojoj su obje strane pretrpjele velike štete, sučeljavanje je završilo protjerivanjem grčke kolonije s Korzike.⁵¹

Do nastavka sukoba došlo je 483. g. pr. Kr. kada je Terill, vladar Himere, zatražio pomoć Hamilkara, člana kartaške dinastije Magonida jer ga je sirakuški vladar Gelon izbacio iz grada. Gelon je kroz svoju agresivnu politiku nastojao proširiti svoj teritorij, posebice na račun drugih grčkih gradova. Hamilkar je reagirao tako što je organizirao vojsku koja se sastojala od raznih naroda, od njegovih Kartažana do plaćenika s prostora poput Libije, Hispanije i Sardinije. Godine 480. pr. Kr. Hamilkar je poveo vojsku izravno prema Himeri unatoč tome što nije dovoljno dobro pripremio svoje trupe. Generalu nije išlo u prilog ni to što je njegov plan napada otkriven, čime je Gelon dobio dovoljno vremena da se pripremi. Bitka kod Himere završila je loše za Hamilkara, jer je njegova vojska uništena, a on ubijen. Zbog straha da će sirakuški vladar krenuti prema Kartagi, iz sjevernoafričkog grada poslani su ambasadori na Siciliju te su uspješno potpisani mirovni ugovori. Unatoč tome što je Hamilkar izgubio u ratu, dinastija Magonida ostala je na samom političkom vrhu u Kartagi, a u čast Hamilkaru podizani su spomenici. Kartažani su morali platiti ratnu odštetu od 2000 talenata srebra, a također su bili dužni izgraditi dva hrama gdje bi se držale kopije mirovnih ugovora. Kao posljedica rata Himera je došla pod sirakušku upravu, a zbog svega što se desilo Kartažani su pola stoljeća odbijali slati svoje snage na Siciliju, zanemarujući ponude koje su dobivali.⁵²

Kada je 410. g. pr. Kr. grad Segesta zatražio pomoć protiv grčkog Selinunta, najednom se Kartaga ponovno nakon 70 godina našla umiješana u sicilijansku politiku. Selinunt je bio u savezu sa Sirakuzom, snagom koja je s vremenom sve više jačala i koja je namjeravala ostvariti utjecaj na zapadnoj Siciliji. Kartaga je prije svega reagirala kako bi zaštitila svoju trgovinu te su profitirali i od poreza koji su strani trgovci morali plaćati ako bi htjeli djelovati na prostorima koje je antički grad držao pod svoju zaštitu. Kako bi svojoj dinastiji Magonida povratio slavu, Hanibal, unuk generala Hamilkara koji je poginuo u bitci kod Himere, bio je jedan od prvih koji je tražio da se pruži pomoć Segesti. Hanibal je postavljen na čelu vojske sile, a prema sicilijanskom gradu je krenula vojska s preko 5000 plaćenika. Istovremeno, Sirakuza je održavala svoje primirje s Kartagom, no također su obnovili savez sa Selinuntom čime su došli u neutralan položaj. Čim je Segesta bila sigurna, Hanibal je planirao svoje daljnje korake, okupljajući iberijske i libijske plaćenike. Kad su stigli brodovi, 409. g. pr. Kr. flota je krenula na put te su je na kopnu dočekali grčki saveznici s kojima su se uputili prema Selinuntu. Vojnici

⁵¹ Isto, 43.

⁵² Isto, 49-50.

su se pojavili pred zidinama, a prema zapisima sicilijanskog Grka Timeja, grad je osvojen u više od tjedan dana, nakon čega je navodno ubijeno oko 16.000 stanovnika, no teško je potvrditi točnost takvih informacija. Poslije jednog sicilijanskog grada Hanibal je organizirao vojsku da krenu na drugi, a ovoga puta meta je bila Himera. Prema izvorima Timeja, vojska grada dočekala je Hanibala van zidina, no zbog veličine kartaške vojske bitka se ipak odvijala unutar grada. Nakon pobjede, i vraćanja ponosa svojoj dinastiji, Hanibal je poveo svoju vojsku natrag u Afriku.⁵³

Dvije godine kasnije sirakuški general Hermokrat izvršio je napad na punske gradove. Saznavši te vijesti, Hanibal je pripremio vojsku koju su činili Kartažani te sjevernoafrički saveznici, a sa sobom je vodio i Himilkara, mlađeg vojnog kolegu. Plovidba brodovima prema Siciliji nije protekla bez problema, napali su ih Sirakužani i time se smanjio broj njihovih plovila i ratnika. Jednom kada su ipak uspjeli stići do obale krenuli su u opsadu grčkog grada Agrigenta, no na njihovu nesreću upravo tada se širila kuga, odnoseći puno života, a među žrtvama bio je i Hanibal. Kartažani su se 405. g. pr. Kr. našli u poziciji da ponude mirovne pregovore, a Sirakužani su ih prihvatili. Na temelju ugovora Kartažani su obnovili svoju vlast nad punskim gradovima na području zapadne i centralne Sicilije, te su određeni gradovi morali im plaćati godišnji danak.⁵⁴

Dok su Kartažani ponovno imali dio ovlasti na Siciliji, jedna nova ličnost pripremala se suprotstaviti im se, a to je bio Dionizije I., tiranin Sirakuze. On se 397. g. pr. Kr. počeo nametati kao grčki osloboditelj te je zaprijetio Kartagi da mora prekinuti svoju vlast nad sicilijanskim gradovima. Punski stanovnici na grčkom djelu otoka bili su žrtve njegovog terora, protjerivani su iz svojih domova, a vrlo često i masakrirani. Dionizije se zatim odlučio za opsadu punske Motije, što je iznenadilo Kartažane koji takvo što nisu očekivali pa nisu uspjeli pripremiti obranu. Sirakuški tiranin bio je u prednosti zbog opsadnih tornjeva od 6 etaža koje je posjedovao, a bili su jednake veličine kao i najviša zgrada u Motiji, čime su vrlo lako s bilo koje strane mogli doći do svojih neprijatelja. Dionizije je tako uspio osvojiti Motiju te je krenuo dalje u opsadu kartaških gradova, no ovoga se puta protivnička vojska suprotstavila na putu. Kartažani su tako osvojili i uništili grad Messanu, te istjerali sirakušku vojsku iz zapadne Sicilije. Ipak, epidemija kuge nastavila je oduzimati živote pa je tako rastao broj umrlih Kartažana. General Himilko je, shvativši da nema izlaza iz situacije kada je Dionizije poslao vojsku prema njima, odlučio potajno sklopiti primirje sa sirakuškim vladarom koji je dopustio

⁵³ Isto, 51-52.

⁵⁴ Isto, 52.

da se sa svojom vojskom vrati u Kartagu za određenu cijenu. No kako nitko osim vladara nije znao o pregovorima, punsku vojsku su napali njihovi sirakuški protivnici u luci te se stoga samo određeni broj brodova uspio spasiti. Sukobljavanje između Kartage i Sirakuze nastavilo se dalje, te su obje strane ostvarivale pobjede u pojedinim borbama, posebice kada se u sjevernoafričkom gradu pojavio Hano Veliki, član jednog novog elitnog klana. Stalno ratovanje i nemogućnost da se pruža prava zaštita na Siciliji dovodilo je do brojnih pobuna, te je u Kartagi strpljenje bilo sve manje. Još veći problem je za antički grad počeo predstavljati i sam Hano, te kada je shvatio da gubi potporu pokušao je srušiti ustav i otrovati članove vijeća. Njegovim nepromišljenim akcijama došao je kraj kada je uhvaćen te mučen i na kraju razapet na križu.⁵⁵

Novu prijetnju na Siciliji predstavljao je Timoleon koji je stvorio demokratsku vlast u Sirakuzi, i poticao saveze protiv Kartage. On je 340. g. pr. Kr. iznenadio punsku vojsku sastavljenu od kartaških stanovnika, te ih potukao na rijeci Crinissus. Prema riječima Diodora, odjednom se pojavila oluja koja je išla u prilog sirakuškoj vojsci. Oluja je poremetila kartaške redove te je velik broj boraca završio u rijeci, odnijevši više od 10.000 Kartažana u smrt. Napetosti između dviju strana su se nastavile razvijati, a na Sicilju su stigli plaćenici kako bi pomogli autokratima protiv Timoleona. Međutim 338. g. pr. Kr. potpisan je mir između Kartage i Sirakuze, čime je zapadni dio Sicilije konačno priznat kao područje nad kojim Kartaga ima pravo održavati svoj utjecaj.⁵⁶

U Sirakuzi 320. g. pr. Kr. je svoju političku snagu htio učvrstiti Agatoklo, novi tiranin spreman učiniti što god treba kako bi ostvario svoje ciljeve. Pomoću svojih diplomatskih vještina uvjerio je kartaškog generala Hamilkara da mu dopusti da osvoji Sirakuzu te bi u zamjenu za to Agatoklo pomogao generalu ukoliko bi imao namjeru vojno djelovati u Kartagi. Nakon što je grad osvojen došlo je do mirovnih pregovora po kojima su sicilijanski gradovi na istoku trebali priznati sirakušku prevlast. Hamilkar nije učinio ništa kada su ubijeni kartaški saveznici zbog njegove popustljivosti prema Agatoklu, a vijeće ga nije još bilo spremno kazniti. Ipak, prije nego se vijeće dogovorilo kartaški general je umro, te je potom iz Kartage poslana delegacija koja je imala zadaću podsjetiti sirakuškog tiranina kako su još uvijek postajali mirovni ugovori koje se ne bi trebalo prekršiti. Novi general, Hamilkar iz obitelji Gisco, pokazao se kao bolja opcija od svog prethodnika te je 311. g. pr. Kr. stigao na Siciliju, pobijedio u bitci koja je slijedila i potom je uspješno blokirao vojsku u Sirakuzi. Hamilkar je imao plan osvojiti Sirakuzu, a shativši da je njegova vladavina u opasnosti, Agatoklo se odlučio za jedan

⁵⁵ Isto, 53-54.

⁵⁶ Isto, 56.

radikalan potez kojeg nitko u Kartagi nije očekivao: prenijeti rat sa Sicilije u Afriku. Znajući kako Kartaga funkcionira i da većina stanovništva nije obučena za ratovanje, brzi napad omogućio bi mu da prikupi što više ratnika i oružja na svojoj strani. Novac za svoju kampanju je prikupio time što je ubio ostale aristokrate te je pokrao sva bogatstva koja su imali. Uspio je skupiti vojsku od preko 13.000 muškaraca, a 310. g. pr. Kr. uspješno su stigli do obale poluotoka Cap Bon. Marširajući naprijed, na putu su osvojili gradove Megalopolis i Tunis te su ubrzo odlučili postaviti logor dovoljno blizu Kartage. Shvaćajući što se dešava, stanovništvo je uhvatila panika a muškarci su se morali okupiti kako bi formirali vojsku za obranu grada. Dva rivala, Bomilkar i Hano, izabrani su kao generali. Hano je poveo svoju vojsku u sukob, no poraženi su a general je ubijen, dok je s druge strane Bomilkar odlučio vratiti se s vojskom u grad. Ogorčenost Kartažana dosegla je novu razinu kada su saznali da je njihov general Hamilkar koji je ratovao na Siciliji ubijen prilikom pokušaja opsade Sirakuze.⁵⁷

Kako bi povećao svoju vojsku, Agatoklo je sklopio savez s Ofelasom (*Ophellas*), vladarom grčke kolonije Cirene, smještenoj na afričkoj obali. No sirakuški vladar nije imao namjere surađivati s njime, pa je tako ubio grčkog vladara i pridružio njegovu vojsku svojoj. Za Agatokla su potom stigle loše vijesti sa Sicilije, gdje su pojedini gradovi proglasili svoju nezavisnost, pa je odlučio vratiti se na otok kako bi riješio problem. Svoju vojsku ostavio je na upravu sinu Arhagatu (*Archagathus*). Kartažani su u međuvremenu reorganizirali svoju vojnu strategiju: vojska je podijeljena u tri grupe te je svaka bila zadužena za jedno područje, obalu, unutrašnjost i dublju unutrašnjost. Arhagat je, uvidjevši njihov potez, odlučio učiniti isto pa je iskusio posljedice toga kada su njegova dva odreda koja su bila zadužena za unutrašnje područje bila napadnuta iz zasjede. Pošto se nalazio u sve gorjoj poziciji, Arhagat je odlučio u pomoć pozvati svoga oca, koji je i sam uvidio jednom kad je stigao kako se vrlo teško nešto moglo promijeniti u njihovu korist. Agatoklo je uspio pobjeći, a dio vojske koja se nije uspjela spasiti bila je spremna sklopiti primirje s antičkim gradom. Kartažani su ponudili borcima da uđu u sastav njihove vojske, dok su ostali bili upućeni na Siciliju gdje su nastanili punski grad Solus. Određen broj Agatoklovih ratnika koji nisu htjeli surađivati bili su prisiljeni na rad kako bi popravili štetu koju su nanijeli tijekom dolaska na afrički teritorij.⁵⁸

⁵⁷ Isto, 59-60.

⁵⁸ Isto, 59-61.

4.2. Rim

Unatoč tome što su Kartažani sudjelovali u brojnim ratovima, pravi izazovi su tek slijedili, jer antički grad koji im je predstavljao najveću konkurenciju za naslov vodeće mediteranske sile bio je Rim. Grad koji su prema legendi osnovali Romul i Rem veže svoj početak uz 753. g. pr. Kr. S vremenom rimska izdržljivost pokazala se uspješnom jer su bili vodeći u Latinskom savezu, a uz pomoć Latina porazili su okolne narode koji su htjeli proširiti svoje teritorije. Nakon što bi određena područja došla pod njihovu upravu, Rimljani bi osnovali kolonije te podigli utvrde i tako posjedovali čitav niz gradova. Zbog njihove ekspanzije stvarali su se razni savezi usmjereni protiv Rima koji su vodili prema ratu: od latinskog i samnitskog rata, do ratova protiv Etruščana i Kelta te nakon toga također do tarentinskog rata. Pobjede nad svojim neprijateljima, izgradnja utvrda te kontrola nad većinskim djelom Italije omogućilo je ovom antičkom gradu da posjeduje moć kakvom se teško tko mogao nositi, no ipak Kartaga je bila spremna pokušati.⁵⁹

4.2.1. Rimsko-kartaški savez protiv Pira

Tijekom 4. st. pr. Kr. grčkim su kolonijama prijetili italški narodi Brutijci i Lukanci, pa su se odlučili za pomoć obratiti svojim sunarodnjacima u Grčkoj. Prvo su prišli spartanskom kralju Arhidamus, no kako je on umro molba je usmjerena Aleksandru iz Epira koji je uspješno porazio oba naroda. Među grčkim kolonijama je potom grad Taranto postao vodeći, te su potpisali mirovne ugovore s Rimljanima. No Rim je odlučio osnovati koloniju na području Taranta i usmjeriti svoje brodove u zaljev grada, što je bilo protiv mirovnih ugovora s Grcima. Kao odgovor na to grčka kolonija je izbacila rimski garnizon iz grada Turija, napala njihove brodove i pozvala u pomoć epirskog kralja Pira koji je stigao na Apeninski poluotok 281. g. pr. Kr. zajedno sa svojom makedonskom falangom i ključnim elementom za uspjeh: slonovima.⁶⁰

Rat je loše započeo za Rimljane, 280. g. pr. Kr. Pir je ih je porazio u dvije bitke, a najviše zahvaljujući tome što su se konji razbježali jednom kad vidjeli divovske slonove s

⁵⁹ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, ur. Gérard du Ry van Beest Holle, Rijeka: Otokar Keršovani, 1975, 234-241.

⁶⁰ Southern, Patricia, *The Roman Army: A History 753 BC - AD 476*, Amberley Publishing, 2015, 83.

kojima nikad do sada nisu bili u kontaktu. Kada su Kartażani uvidjeli da Rimljanima treba pomoć, poslali su zapovjednika Hana zajedno sa 120 ratnih brodova u rimsku luku Ostiju, no Rim je odbio njihovu ponudu. Sljedeća bitka odvila se 290. g. pr. Kr. kod Askuluma, te unatoč tome što je Pir pobijedio, izgubio je jako puno svojih ratnika zbog čega je izrekao povijesnu rečenicu „Još jedna ovakva pobjeda i izgubio sam“. Od toga dolazi i izraz „pirova pobjeda“. Previše izmoren bitkama, Pir se odlučio vratiti u Taranto.⁶¹

Uskoro se situacija preokrenula, umjesto s Rimljanima epirski kralj je izabrao rat protiv Kartażana zbog ponude koju je dobio da se suprotstavi punskoj vojsci u Sirakuzi. U međuvremenu Rim i Kartaga sklopili su mirovni ugovor po kojem bi bilo kakvi mirovni pregovori s Pirom bili zajedno razmotreni, a ukoliko bi napao jednog od saveznika obje strane bi se uključile u borbu. Pir se bez većih problema našao na Siciliji 278. g. pr. Kr., a protivnici Kartage dali su mu potrebnu vojsku i novac. Sveukupno, epirski kralj je na svojoj strani imao 30.000 pješaka i 2500 konjanika. Punske gradove osvojio je jednog za drugim, a zadnji je bila Marsala. Prestrašeni s time kako se situacija razvijala, unatoč dogovoru s Rimom Kartażani su ponudili mirovni ugovor Piru bez da se oko toga prvo dogovore sa svojim saveznikom. Iako se osim ugovora nudio novac te brodovi koji bi ga vratili natrag u njegovu domovinu, Pir je sve odbio te je već osmišljavao plan napada na Libiju. Ipak, punski grad Marsala se nije predavao a Pir je pozvan da ponovno pomogne grčkim kolonama protiv Rima, zbog čega je 276. g. pr. Kr napustio Siciliju.⁶²

Zahvaljujući dobroj suradnji saveznika, Rim je pobjeđivao u borbama dok je kartaška flota prebacila rimsku vojsku u grad *Reggio* te su tamo uništili drva potrebna kako bi se izradili brodovi prema zahtjevima Pira. Veliki doprinos Kartażana bio je taj što su presjekli put epirskoj vojnoj floti koja je putovala sa Sicilije kako bi porazila Rimljane, čime su onemogućili da Pirovoj vojsci stigne pojačanje. Zadnja bitka između Pira i Rima odvila se 275. g. pr. Kr. te je vojska epirskog kralja u potpunosti potučena, a on je odlučio potom napustiti Italiju.⁶³

⁶¹ Miles, Richard, *Carthage Must Be Destroyed: The Rise and Fall of an Ancient Mediterranean Civilization*, Allen Lane, 2010, 63.

⁶² Na ist. mj.

⁶³ Isto, 63-64.

4.2.2. Prvi punski rat

Jednom kada se riješio Pira, Rim se mogao posvetiti širenju teritorija u Italiji, imajući pod svojom upravom čitavi južni dio ispod planinskog lanca, odnosno Alpa. Sveukupno, antički grad je upravljao prostorom od 130.000 km², dok je broj stanovnika bio otprilike 1.168.936. S druge strane, Kartaga je kontrolirala prostor veličine 70.000 km², te je u njoj živjelo oko 4.000.000 stanovnika. Oba grada su imala svoje prednosti, Rim je imao učinkovitiju pješачku vojsku, dok je Kartaga dominirala na moru. Zadatak Kartažana nakon rimsko-epirskog rata bio je povratiti vlast u sicilijanskim gradovima koje je Pir osvojio. Rim na takvo što nije imao razloga reagirati jer nisu imali interese na Siciliji, a nisu niti raspolagali pomorskom snagom koja bi mogla nešto po tom pitanju poduzeti.⁶⁴

Ono što je počelo kao manji problem a poslužilo je kao uvod u rat protiv Rima bila je situacija u Messani. U njemu su vlast preuzeli kampanski plaćenici koje je unajmio sirakuški kralj Agatoklo za potrebe svojih ratovanja, no kada je on umro 289. g. pr. Kr. plaćenici su odlučili zauzeti grčki grad i dovest ga pod svoju upravu. U Messani su stvorili državu na čijem vrhu su se nalazili *meddices*, a kovali su i novac od srebra. Problem je nastao kada počeli remetiti mir Sirakužanima, koji su zatražili pomoć časnika Hijerona, te je on porazio Mamertince svojim plaćenicima. No Hijeron se uskoro proglasio kraljem i imao je namjeru preuzeti grad, zbog čega su se stanovnici grada ovoga puta obratili Kartažanima za pomoć, te su oni osnovali garnizon i tako uspješno spriječili namjere ovoga kralja. No problem se pojavio što je osim Kartagi pomoć bila upućena i Rimu, a oni su oprezno razmotrili svoje opcije. Dugo se raspravljalo o tome trebali li se uputiti u rat protiv sjevernoafričkih saveznika te su mnogi bili protiv toga, no ipak odluka je pala i dovela do onoga što je ostalo zapamćeno kao prvi punski rat koji je trajao od 264. do 241. g. pr. Kr., odnosno 23 godine.⁶⁵

Godine 264. pr. Kr. konzul Apije Klaudije pojavio se s vojskom u Messani te okupirao grad dok Kartažana nije bilo. U međuvremenu Hijeron II. odlučio je surađivati s Kartagom, pa je poslao svoj odred da putuje s punskom vojskom. Jednom kada su se punske i rimske snage srele u Messani, Kartažani su dali do znanja kako konflikt žele riješiti mirnim putem, no Apije Klaudije nije dijelio njihovu viziju. Kada se godinu poslije ponovno pojavila rimska vojska, Kartažani su se povukli kako bi izbjegli sukob. Sljedeći potez Rimljana bio je da zauzmu

⁶⁴ *Povijest 3: Helenizam i rimska republika*, ur. Ivo Goldstein, Zagreb: Europapress holding, 2007, 553-556.

⁶⁵ Isto, 556-558.

Sirakuzu, no Hijeron je nudio mirovne pregovore koji su uspješno dogovoreni te je Hijeron morao platiti 100 talenata. Godine 262. pr. Kr. pod rimsku vlast pao je grad Agrigent, a punski garnizon je uspješno evakuiran. Dolazak na Siciliju stvorio je u Rimljanima želju da stave pod svoju kontrolu cijeli otok tako što bi se riješili Kartažana. Jedini problem koji im je predstavljao izazov je bio taj što nisu imali brodove opremljene za pomorske bitke, no kada su zarobili jedan punski brod, na temelju njega napravili su vlastite. Nakon što je zarobljen jedan kartaški brod, Rimljani su po njegovom modelu izradili 100 vlastitih brodova. Od veslača se očekivalo da prođu kroz vrlo strogu pripremu, te ih je za rat odabrano 30.000. Naporan rad se za Rimljane isplatio, jer 260. g. pr. Kr. dogodila se bitka kod Mile u kojoj su porazili Kartažane pod konzulom Gajem Duilijem. Ključ uspjeha bile su *corvi*, a radilo se o kukama koje su se koristile da bi se prikvačile za protivnički brod, pa bi potom pješastvo napalo punsku vojsku jednom kada bi prešli most i pojavili se na njihovom brodu.⁶⁶

Godine 258. pr. Kr. Kartažani su ponovno pretrpjeli poraz kod grada Sulki, te ih je to toliko uznemirilo da su razapeli svog generala Hanibala. Ne naučivši od svojih grešaka i odbijajući mijenjati svoje metode kako bi se prilagodili rimskima, u bitci kod Tindaride 257. g. pr. Kr. ponovno su iskusili gubitak u pomorskoj bitci.⁶⁷

Poput Agatokla, Rim je bio spreman prenijeti rat na afrički teritorij, te su se najprije suočili s protivnicima u bitci kod rta Eknoma 256. g. pr. Kr. Prema Polibiju, radilo se o 330 rimskih brodova te su koristili kuke da poraze Kartažane. Nakon bitke četiri rimske i italske legije smjestile su se kod poluotoku Cap Bon, osvojili gradić Aspis te nastavili marširati dalje. Senat je zatim odlučio da se jedan konzul te polovica vojske vrate, a drugu polovicu koja je ostala je vodio Marko Atilije Regul. Rimljani su pljačkali zemlju, uzeli nekoliko tisuća ljudi kao robove, dok su talijanske robove oslobodili. Dvije protivničke snage sukobile su se u bitci kod Adisa, na vrhu brežuljka gdje Kartažani nisu mogli iskoristiti svoje slonove, te su doživjeli poraz. Nakon gubitka u bitci, od 256. do 255. g. pr. Kr. Kartaga je odlučila zatražiti uvjete mira od konzula Regula. No ipak, kada se pojavio spartanski plaćenički časnik Ksantip i ponudio im svoju pomoć, oni su je odmah prihvatiti i poslušali njegove savjete kako da organiziraju vojsku. Godine 255. pr. Kr. bitka se nastavila, ovoga puta pred Rimljanima nalazilo se 16.000 vojnika i 100 slonova koji su se nalazili na prednjem djelu postrojbe. Jednom kada su slonovi pojurili naprijed, pogazili su rimsko pješastvo, dok je punska konjica s krila protjerala protivničku konjicu. Kartažani su stvorili nered među rimskom vojskom te zarobili konzula, a

⁶⁶ Isto, 558-560.

⁶⁷ Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 184.

dio vojske ipak je uspio pobjeći te se sklonio u Aspisu. U gradić je dospjela flota koja ih je trebala povesti natrag, no zahvatila ih je oluja na jugoistočnoj obali Sicilije te se ukupno utopilo oko 100.000 osoba.⁶⁸

Borba se potom nastavila gdje je i započela: na Siciliji, jer su Rimljani zauzeli grad Panorm s 220 brodova te određeni dio stanovništva prodali u roblje. Da bi pokušali vratiti grad pod svoju kontrolu, punska vojska odlučila je izvesti napad na kopnu, ali poraženi su od strane prokonzula Cecilija Metela. Rimljani su uživali u bogatom plijenu nakon što su opljačkali zaljev Sirte, ali zadesila ih je ista sudbina poput njihov prethodnih suboraca, naišli su na oluju koja je potopila 150 brodova. Grad Drepan i Lilibej i dalje su se 250. g. pr. Kr. nalazili u rukama Kartazana, unatoč raznim pokušajima rimske vojske da slome pruženi otpor, te su punske snage zadale težak poraz protivnicima koji su poslali flotu prema Drepanu.⁶⁹

Iako je postojala opcija mirovnih pregovora, posebno uzevši u obzir da su obje strane bile izmorene stalnim ratovanjima, do toga ipak nije došlo. Umjesto toga, 247. g. pr. Kr. novi general postao je rodonačelnik kartaške obitelji Barkida, a njegovo ime bilo je Hamilkar. Rođen 290. g. pr. Kr. ostao je zapamćen kao osoba koja je do svojih posljednjih dana vidjela Rim kao smrtnog neprijatelja te je takvo razmišljanje prenio i na svoje sinove. Ovaj vrlo sposobni vojskovođa bio je poznat i pod nadimkom Munja. Hamilkar je 244. g. pr. Kr. zauzeo grad Erik te su se Rimljani od straha zatvorili u jednoj tvrđavi. Kako bi se obranili od mogućih pomorskih napada, Rimljani su stvorili kolonije u gradovima Alziju i Fregeni, dok su u Brundiziju osnovali latinsku koloniju. Rimskoj strani je u prilog išlo to što su sakupili dovoljno novaca da izgrade novu flotu te su se uputili u Drepan 242. g. pr. Kr. i osvojili ovu luku dok su Kartazani još tek radili na stvaranju flote. U bitci kod Egadskih otoka punska vojska je poražena, a najviše 10.000 ljudi je zarobljeno. Zbog posljedica sukoba zapovjednik imena Hanon je osuđen na smrt.⁷⁰

Uvidjevši da je nakon toliko gubitaka mir najbolja opcija, Kartaga je pristala na pregovore. Uvjeti su bili napuštanje kompletne Sicilije i obližnjih otoka, povratak rimskih zarobljenika, unovačenje plaćenika u Italiji, i plaćanje 3200 talenata u roku od 10 godina. Sklopljen ugovor jako je pogodovao Rimljanima, jer im je sada cijela Sicilija, osim Sirakuze, pripadala te su nametnuli plaćanje poreza. S druge strane, Kartazani nisu zbog svojih obveza prema Rimu imali dovoljno novca da isplate 20.000 plaćenika te su stoga nastale pobune. Dio

⁶⁸ Isto, 185-186.

⁶⁹ *Povijest 3: Helenizam i rimska republika*, ur. Ivo Goldstein, Zagreb: Europapress holding, 2007, 562-564.

⁷⁰ Isto, 564-565.

plaćenika odlučio je uputiti se u Rim, no vraćeni su natrag u sjevernoafrički grad gdje su ubijeni.⁷¹

Ustanak koji je slijedio u Kartagi nakon sukoba s rimskom vojskom trajao je tri godine, a Hamilkar je prepustio rješavanje problema čovjeku po imenu Gesgo. On je oblikovao plan po kojem bi vojska plaćenika dolazila u grupama u Kartagu te bi se onda svakome od njih isplatio novac koji im se dugovao, da bi potom bili poslani natrag u svoju domovinu. No Kartažani se s takvom idejom nisu slagali jer su vjerovali kako bi bilo moguće uvjeriti plaćenike da im manja količina novaca bude isplaćena. Problem se nastavio kad su plaćenici odvedeni u grad Siccu, no situacija se samo pogoršala jer im je nametnuto da služe generalima koje nisu poznavali te su bili ogorčeni što Hamilkar nije ispunio svoje obećanje sa zadovoljavajućom plaćom o kojoj je govorio dok su se još nalazili na Siciliji. Kada su Kartažani shvatili je da je najbolja odluka držati se plana kojeg je Gesgo pripremio, vojska od 20.000 razočaranih plaćenika nije pristala na ono što im se nudilo, već su tražili sve više i više, svjesni da predstavljaju opasnost za punsko stanovništvo. Pošto su ratnici dolazili iz raznih područja, nastale su skupine iste jezične i etničke pripadnosti, te su najveću grupu među njima činili Libijci koji su osvojili grad Siccu i zarobili Gesgu. Libijci su na svojoj strani zadobili većinu libijskih zajednica ali i numidske prinčeve s kojima su Kartažani ulazili u sukobe. Jednom kad je okupljena dovoljno velika vojska, odlučili su blokirati Kartagu, a na čelu pobunjenika nalazili su se Libijac Mathos i kampanijski rob Spendius. Pošto se radilo o osobama koje nisu imale iskustva sa zapovijedanjem vojskom, radilo se o vrlo lošoj organizaciji nasuprot iskusnom generalu Hamilkaru Barki koji je znao kako se postaviti. Do 237. g. pr. Kr. plaćenička vojska je poražena, a Mathos i Spendius su raspeti.⁷²

4.2.3. Nova Kartaga

Zbog izgubljenih teritorija na Apeninskom poluotoku, Hamilkar Barka okrenuo se svom novom odredištu: Hispaniji. Pošto brodovi više nisu plovili prema Sardiniji, imao je dovoljno plovila na raspolaganju te je iskorištavao trgovačke stanice na obalama kao mjesta na kojima se moglo odmoriti od puta. Sljedeći liniju od afričke obale, došao je do Gibraltarskih vrata te se ubrzo našao u španjolskom Cádiz. Na hispanjskom teritoriju nalazilo se puno

⁷¹ Isto, 565-567.

⁷² Goldsworthy, Adrian, *The Fall of Carthage: The Punic Wars 265-146BC*, W&N, 2003, 133-135.

naslaganih kuća gdje su boravili punski i grčki kolonizatori, bogatije stanovništvo bilo je smješteno ponajviše na jugu, dok je manje obrađeno područje bilo u unutrašnjosti i na sjeverozapadnoj obali. Unutar nekolicine zajednica postojao je jedan oblik republike, no ipak češće je bila prisutna oligarhija. Unatoč tome što je Hamilkar mogao računati na potporu punskih gradova, na putu do osvajanja teritorija prepriječili su mu se Kelti, spremni na borbu. Kartaški general porazio je svoje protivnike te su keltske vođe ubijeni, zbog čega je Hamilkaru kao kvalitetnom ratniku popularnost još više narasla. S pobijeđenom bitkom ostvario je ono što je i očekivao, pod svojom upravom imao je teritorij od Cádiza do doline Baetis koja je obuhvaća prostor od 400 kilometara. Diodor je opisao kako se punski general također suočio s vojskom generala po imenu Indortes, no kartaške snage su ih nadvladale, a Hamilkar je odlučio da se vođu oslijepi i osakati te na kraju i razapne, dok je ostale zarobljenike oslobodio. Tijekom kampanje Barka se koristio svojim diplomatskih vještinama kako bi zadobio gradove, a tamo gdje je bilo potrebno posezalo se za oružjem. Od 235. g. pr. Kr. njegova se aktivnost prenijela i na područje Sierre Nevade. No tijekom osvajanja Iberijskog poluotoka stigle su vijesti kako je ponovno izbio ustanak plaćenika, odnosno Numidijaca, stoga je Hamilkar odlučio poslati svog zeta Hazdrubala da se suoči s njima. Koristeći iskustvo koje je stekao u Hispaniji, Hazdrubal je porazio pobunjenike, te ih je oko 8000 ubijeno.⁷³

Godine 228. Hamilkar je kontrolirao južni dio Hispanije, te je uz sebe imao preko 50.000 vojnika i 100 slonova. Nakon osvojenih područja odlučio je osnovati grad poznat pod imenom Acra Leuce, te postoji mogućnost da se radi o današnjem gradu Alicante. Nakon 30 godina pod punskom upravom, grad je postao dio rimske provincije. Pod punskom upravom fenički gradovi smatrani su saveznicima pa stoga nisu bili dužni plaćati danak, no ipak su bili obvezni pružiti brodove za transport kad je to bilo potrebno. Zajednice s kojima su bili u savezu, poput Kelta i Iberaca, morali su pridonijeti u vojnom smislu, šaljući u punsku vojsku pješništvo i konjicu. Narodi koji su Kartažanima bili podčinjeni vrlo vjerojatno su plaćali danak. Godine 228. pr. Kr., dok je Hamilkar zbog svoje kampanje obilazio planinska područja, napao ga je kralj sa sjevernog područja te se kartaški general pobrinuo prvo da spasi svoje sinove, Hazdrubala te najstarijeg sina Hanibala, koji će biti glavni kartaški vojskovođa tijekom drugog punskog rata. Kada je sinove poslao na jedan put, on je pošao na drugi gdje je završio u rijeci

⁷³ Hoyos, Dexter, *Hannibal's Dynasty: Power and Politics in the Western Mediterranean, 247-183 BC*, 2003, 55-59.

te umro. Na mjesto generala zamijenio ga je njegov zet Hazdrubal, te je stanovništvo Kartage to i odobrilo.⁷⁴

Godine 227. pr. Kr. antički grad Mastia transformiran je po naredbi Hazdrubala u ono što je postalo poznato kao Novi grad, hispanika verzija sjevernoafričke Kartage. Grad je obuhvaćao brojna brda, a na jednom se nalazio hram posvećen Baalu Hammonu. Hazdrubal je također povećao vojsku na 60.000 pješaka, i 8000 konjanika, te je Hanibala postavio na čelo konjice. Kada je 221. g. pr. Kr. Hazdrubala ubio jedan hispanika ratnik, glasovanjem u Hispaniji i Kartagi jednoglasno je odlučeno da će novi general postati čovjek zbog kojeg je nastala poznata uzrečica koja je u trenutku stvaranja preplašila čitavo rimsko stanovništvo: *Hannibal ad portas!*⁷⁵

4.2.4. Drugi punski rat

Karizmatičan i mladi Hanibal koji je s 26 godina postao kartaški general dolazio je iz obitelji Barka, nove vladajuće kuće u antičkom gradu koja je bila vojno prisutna u svim bitkama između 237. do 201. g. pr. Kr. Članovi obitelji bili su poznati po svojim ratnim i političkim sposobnostima, no upravo zbog toga su imali brojne neprijatelje željne njihovih pozicija. Prema poznatoj priči Hanibal je htio zajedno s ocem otputovati u Hispaniju, na što je Hamilkar reagirao tako što je svom tada devetogodišnjem sinu dao tu opciju na izbor ukoliko bi se zakleo Baalu Hammonu da nikad neće biti prijatelj Rima. Hanibal se zbog diplomatskih razloga oženio sa hispanikom princezom, što je osiguralo rodbinsku povezanost s kraljevskom obitelji u Hispaniji. Kampanju je započeo već 221. g. pr. Kr., te je stigao sve do rijeke Douro. Kod rijeke Tajo sukobio se s lokalnom španjolskom vojskom gdje je već tada pokazao svoje taktičko umijeće pustivši protivničke snage da počnu prelaziti rijeku, te je zatim odredio da na njih krenu slonovi, konjica pa potom i cijeli ostatak vojske. Svojim pohodima do 220. uspio je zauzeti područje do rijeke Ebro za što mu je trebalo samo 12 mjeseca, te je tako učinio nešto za što je njegovim prethodnicima trebalo mnogo duže, odnosno oko 16 godina. Uvidjevši brzinu kojom je Hanibal dovodio gradove pod svoju kontrolu, prvi put od kad su se Kartažani pojavili u Hispaniji porasla je zabrinutost kod Rimljana. Godine 220. pr. Kr. pred Hanibalom su se pojavila dvojica izaslanika kako bi ga upozorila da ne prelazi rijeku Ebro, te da ne

⁷⁴ Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 195-196.

⁷⁵ Isto, 196-198.

ugrožava grad Sagunt. Prihvativši to kao izazov, kartaški general se 219. g. pr. Kr. uputio sa svojom vojskom prema Saguntu, te je nakon teških 7 mjeseca opsade grad pao, dok Rimljani nisu ništa učinili kako bi to spriječili. Godinu dana poslije rimski izaslanici poslani su u Kartagu kako bi im se izručio Hanibal, no nakon što su oni to odbili Rimljani su najavili rat koji je trajao do 202. g. pr. Kr.⁷⁶

Kad je bilo samo pitanja vremena koja bi strana prva mogla organizirati napad, Hanibal je već imao razrađen plan koji je bio spreman podijeliti sa svojom vojskom. Tijekom zime snage su boravile u Novom gradu, a Barca je prikupio hispansku vojsku od 13.850 pješaka i 1200 konjanika koji su poslani u Kartagu kako bi pružali zaštitu sjevernoafričkom gradu. Vojsku u Hispaniji Hanibal je prepustio svom bratu Hazdrubalu, jer general nije imao namjere čekati rimski napad, umjesto toga on je odlučio odnijeti rat prema Rimu, marširajući preko područja koje nitko nije očekivao: najvišeg planinskog sustava u Europi, tj. Alpa. Rimljani su s druge strane pod konzulima Publijem Kornelijem Scipionom i Tiberijem Sempronijom Longom pripremali napad na Hispaniju i Afriku. Scipion je trebao uz 22.000 konjice i 2200 pješaka napasti Hanibala u Španjolskoj, dok je Longo bio zadužen da uz pomoć 27.000 vojnika s ratnom flotom zaprijeti Kartagi na njezinom teritoriju.⁷⁷

Vojska koju je Hanibal vodio sa sobom brojila je iskusne borce koji su zajedno s njim ratovali u Hispaniji. Libijci su činili najveći broj teško naoružanih pješaka čiji su štitovi bili ovalnog oblika, te su pri napadu koristili mačeve i koplja za bacanje. Također, veliki broj pješaka bili su Hispanci, njih 8000, a konjice je bilo 2000. Hispanci nosili su ovalne štitove, koplja za bacanje i mačeve od kojih je najčešća bila *falcata*, oružje poznato po svom zakrivljenom obliku. Dio snaga činili su vojnici s područja Baleara koji su se koristili praćkama. Najkvalitetniji konjanici bili su Numidijci, koji su imali važnu funkciju u kartaškoj vojsci.⁷⁸

Međutim, na njihovom putu nije sve prolazilo kako se očekivalo. Na području sjeveroistočne Španjolske nalazilo se pleme koje se nije radovalo njihovom dolasku, pa je stoga došlo do sukoba na podnožju Pireneja. Zbog opasnosti koji je tamošnje stanovništvo predstavljalo, Hanibal je odlučio da 10.000 pješaka i 1000 konjice nadziru planinske prolaze. Nadalje, 3000 Karpetana koji su činili pješaštvo napustilo je punske snage, zbog čega je general

⁷⁶ Isto, 193.

⁷⁷ Miles, Richard, *Carthage Must Be Destroyed: The Rise and Fall of an Ancient Mediterranean Civilization*, Allen Lane, 2010, 84.

⁷⁸ Na ist. mj.

rasпустиo 3000 vojnika za koje nije bio siguran jesu li mu lojalni. Kada su stigli u jugozapadni dio Galije, galska plamena su se zabrinula da bi ih Kartažani podčinili pod svoju vlast, te je veći sukob izbjegnut time što je kartaška vojska dodijelila Galima darove. Marširajući po Mediteranskoj obali, s vremenom vojska je prešla i Galiju, da bi se tijekom ljeta našli na rijeci Rhône, sve bliže svojim rimskim neprijateljima. No već s druge strane rijeke čekala ih je nova prepreka, odnosno Gali zbog kojih je Hanibal osmislio plan po kojem bi njegov nećak Hano zajedno s udjelom hispanskih vojnika kretao se uzvodno preko rijeke pomoću male flote i napao protivnike sa stražnje strane. Čim su Gali primijetili Hanove snage, odmah su se razbježali. Rimljani su u međuvremenu pod konzulom Scipionom došli u luku Masaliju (*Marseille*) te je njegova konjica porazila numidsku jednom kada su se snage susrele. Ipak, Scipion nije stigao na vrijeme doći do Hanibalovog kampa, pa je stoga umjesto da nastavi putem kartaškog generala odlučio krenuti prema sjevernoj Italiji s novog trupom, dok su njegovi dotadašnji vojnici nastavili marširati prema hispanskom teritoriju.⁷⁹

Kada je Hanibal saznao da jedno pleme na području Alpa planira napad na njegove snage, on i skupina vojnika promijenili su smjer kretanja i smjestili se u mjestu u neposrednoj blizini, te čim su protivnici napali njegovu glavnu vojsku krenuo je u napad. Okupiravši teritorij, oslobodio je svoje ljude i životinje te sklopio primirje s Galima. No već dva dana poslije nova skupina Gala spremno je čekala da ih napadne iz zasjede, a računajući da će se takvo što desiti kartaški general je namjerno postavio konjicu na početak te teško pješništvo na stražnji dio, što je omogućilo da odbiju napad. I uz probleme koje su im na putu dalje predstavljali Gali te hladne i snježne noći, Hanibalova vojska ugledala je prve znakove da prelaze u sjevernu Italiju. No ovakav daleki put nije bio bez većih posljedica, krenuo je prema Alpama s 50.000 vojnika i 9000 konja, a na drugoj strani preostalo je 20.000 vojnika i 6000 konja.⁸⁰

Hanibal je na svom putu uspio pridobiti određen broj Gala, te je dolaskom u Italiju pokušao na svoju stranu privući italske narode tako što ih im se nije obratio na neprijateljski način, već kao mogući saveznik. Svog je brata zatim poslao da oslobodi grčke gradove na jugu. Dodatnu potporu dobio je od makedonskog kralja Filipa V. s kojim je sklopio savez.⁸¹

Napeto iščekivani sukob dogodio se kod Ticina, područje koje se nalazi u blizini današnje Pavië. Bila je to prva bitka u kojoj je Hanibal pokazao nadmoć svoje vojske nad

⁷⁹ Isto, 90.

⁸⁰ Na ist. mj.

⁸¹ Lane Fox, Robin, *Klasični svijet: epska povijest Grčke i Rima*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2008, 258.

rimskom, te je u sukobu ozlijeđen konzul Scipion. Prema predaji konzula je spasio njegov sin Publije Kornelije Scipion, čija je slava tek trebala slijediti. Da bi se uspjeli skloniti pred sjevernoafričkim neprijateljima, oba Scipiona su sa svojom vojskom pobjegla gdje se nalazi današnji grad Piacenza, a koja je tada bila kolonija.⁸²

Desno od rijeke Trebije udružile su se vojske Scipiona i Sempronija, a radilo se o 16.000 vojnika popraćeni saveznicima koji su pružali 20.000 svojih snaga. Hanibal je odabrao suprotnu lijevu stranu rijeke, a njegov glavni oslonac bili su Gali koji su brojali 40.000 vojnika. Numidska konjica je iz zasjede napala snage konzula Sempronija, čime je započela nova bitka. Konzul se zatim sa svojim odredom uputio preko rijeke kako bi mogao napasti Gale koju su ih čekale s druge strane, čime se tako rijeka nalazila iza Rimljana, a upravo takvo što je Hanibal i priželjkivao. Kada je vojska krenula prema Galima, kartaški general se koncentrirao na to da porazi protivničku konjicu, a to je ostvario slonovima i punskom konjicom. Sljedeći potez je bio da veći dio pješništva napadne prvi bojni red. Kada se ostatak pješništva odvojio tako da svako napadne s jednog krila, Rimljani su se našli u neugodnoj situaciji jer su bili blokirani s tri strane, dok im je za bijeg jedino ostala rijeka iza njih. Posljedice bitke nisu bile velike za Kartažane, te je s njihove strane ubijeno najviše Gala. Kod Rimljana je bila drugačija priča, jer je samo 10.000 vojnika uspjelo pobjeći.⁸³

Nakon pobjede kod Trebije, Hanibal je mogao računati na pomoć gotovo svih cisalpinskih Gala osim Cenomana. Rimljani su morali, kako bi bili ravnomjerni s punskom vojskom, unovačiti nove legije te raspodijeliti ih tako da kontroliraju područje Sicilije, Sardinije, Hispanije te također i Rima. Godine 217. pr. Kr. izabrani su novi konzuli, Gnej Servilije Gemin i Gaj Flaminije. Unatoč tome što su konzuli poslali 50.000 vojnika da spriječe Hanibalov put između Arimina i Arecija, kartaški general je izabrao put koji je vodio kroz ravnice koja se nalazila iznad Pistoie. Za vrijeme trajanja zime odlučio je da njegove snage borave u Padskoj dolini, no zbog loših uvjeta uginuli su svi osim jednog slona, te je također zbog infekcije Hanibal izgubio vid na jednom oku. Kada je punska vojska krenula dalje prema jugu, konzul Flaminije je odlučio odmah reagirati, ne čekajući pomoć Gemina. Ovoga puta Hanibal je izabrao jezero kao stratešku poziciju, te je na brdima koji su se nalazili s druge strane postavio pješništvo, dok su konjanici čuvali put iza ulaza u dolinu. U prilog Kartažana išla je magla zbog koje neprijateljske snage od 25.000 vojnika nisu znale u što se upuštaju. Jednom kada je punska vojska dobila znak za napad, opkolili su Rimljane koji nisu imali gdje pobjeći.

⁸² Southern, Patricia, *The Roman Army: A History 753 BC - AD 476*, Amberley Publishing, 2015, 88-89.

⁸³ *Povijest 3: Helenizam i rimska republika*, ur. Ivo Goldstein, Zagreb: Europapress holding, 2007, 586-587.

U tom masakru ubijeno je 15.000 osoba, među kojima je bio i sam konzul Flaminije. Osim toga, ubijeno je i 6000 konjanika koje je poslao Servilije da bi spoznao što se točno događa.⁸⁴

Rim se zbog toliko gubitaka više nije osjećao sigurno, pa su stoga počeli uništavati mostove i poboljšavati svoje zidove. Zbog rizika u kojem su se nalazili postavili su na čelo vojske Kvinta Fabija Maksima kao diktatora, očekujući da će on nadvladati Kartazane. Maksim je imao drugačiji pristup od konzula, izbjegavao je bitku na otvorenom te je radije napadao iz zasjede kako bi izmorio svoje protivnike, no uspio je pratiti kretanje punske vojske. Hanibal se pokušavao približiti Rimu na svakakve načine, pa mu je diktator stao na put na prijevoju Lautulae. Dok je Hanibal zimovao, Maksim je odustao od svoje pozicije, a novi konzuli su 216. g. pr. Kr. postali Lucije Paulo Emilije i Gaj Terencije Varon, a oni su uspjeli sakupiti vojsku od 50.000 osoba. Unatoč tome što je Fabije bio protiv otvorene bitke, nastavilo se dalje upravo s tim načinom borbe, jer postojala je određena razina zabrinutost da bi se italski narodi okrenuli protiv Rima zbog stalnih pljačkanja koje su punske snage vršile, a ako bi nastavili samo s zasjedama ne bi bilo učinkovitih rješenja da se taj problem riješi. Hanibal je u međuvremenu stigao do Apulije gdje se spremao napasti rimsku vojsku. Terencije Varon je bio zapovjednik u bitci kod Kane, te je preneglio sa svojim odlukama jer je bio previše siguran u pobjedu. Rimljani su imali duplo veću vojsku od Hanibala, pa nisu namjeravali gubiti na vremenu te je pješastvo napalo srednji dio protivničke vojske. Kako su se iberski i galski odredi povlačili u natrag, tako su naprijed istupili drugi punski odredi, te je tada također numidska i galska konjica pristigla u pomoć. Upravo konjica je bila ključni element u bitci, jer oni su porazili rimsku konjicu, te su se uskoro našli iza leđa Rimljana, koji kao i u prethodnim borbama nisu imali prostora za bijeg. Posljedice bitke bile su teške kada je u pitanju rimska vojska, jer ubijeno je 30.000 vojnika te konzul Emilije Paulo. Preživjele snage koje Kartazani nisu zarobili pobjegli su s konzulom Varonom u koloniju Venuziju. Od punske vojske život je izgubilo oko 6000 vojnika, pa je Hanibal nadomjestio gubitak sklapajući savezništvo okolnim gradovima. Kartazani su se potom uputili u Kampaniju, no nije došlo do pohoda na Rim zbog nedovoljno velike vojske.⁸⁵

Problemi su kod Hanibala nastali kada mu gradovi od kojih su tražili pomoć nisu otvarali svoja vrata, a također Kartaga ga nije opskrbljivala s dovoljno velikom vojskom, poslavši samo 4000 Numidana te ponešto slonova. No Rim je zato imao problema na Siciliji, gdje je kralj Sirakuze odabrao biti na strani Kartage. Kralj Hijeron je ubijen, zavladao je

⁸⁴ Isto, 587-588.

⁸⁵ Isto, 588-592.

demokracija, no pobune protiv Rima nisu prestale. U Makedoniji Filipu V. prijetili su grčki polisi, zbog čega je njegov fokus postao preživljavanje, pa nije imao vremena posvetiti se savezu s Kartagom. Osim toga, sjevernoafrički grad morao se nositi i s pobunom kralja Numidije. Zbog izdaje libijskog generala, Kartażani su izgubili utjecaj na Siciliji kada se konzul Valerije Levin pojavio na otoku. Rimljani su vršili jednu opsadu za drugom, te su tako 210. g. pr. Kr. osvojili Dauniju. Publije Kornelije Scipion je uspješno osvojio Novu Kartagu, odakle je Hazdrubal pobjegao sa svojom vojskom te je prešao na Apeninski poluotok. U bitci kod rijeke Metaura Hanibalovom bratu suprotstavilo se šest legija te je Hazdrubal ubijen, a njegova glava je bačena pred kartaškim taborom.⁸⁶

Vojnim operacijama u Hispaniji, mladi Scipion je 210. g. pr. Kr. već zapovijedao vojskom, i pobijedio punske snage u Bekuli dvije godine poslije, te potom u Ilipi na Betisu i Karmoni. Među Rimljanima već se pripremalo stvaranje buduće provincije Hispanije. Kada se Scipion 205. g. pr. Kr. vratio u Rim, imenovan je konzulom te je imao na raspolaganju vojsku sa Sicilije koja se sastojala od dvije legije. Godine 204. pr. Kr. rimski konzul uputio se u Utiku gdje je pomogao Masinisi, budućem kralju Numidije, te si tako osigurao savez i dobio na raspolaganju vrlo važnu konjicu koja mu je bila potrebna. Izgubivši mogućnost da nastavi ratovanje u Italiji, Hanibal se morao vratiti natrag u Kartagu, a pregovori sa Scipionom nisu bili uspješni. Zbog toga je došlo do bitke kod Zame 202. g. pr. Kr. Scipion je rasporedio svoje vojnike tako da je ostavio dovoljno prostora za prolazak slonova, računajući da će upravo te životinje prve krenuti u napad. Rimljani su imali numidsku konjicu, a Kartażani uglavnom pješake te slonove. Bitka se činila neizvjesnom, no kada je numidska konjica napala punske veterane koji su poslužili kao rezerva, Scipion je bio konačan pobjednik. Uvjeti mira za Kartażane značili su gubitak njihovog položaja kao velike mediteranske sile, jer morali su platiti 10.000 talenata, dati obećanje da neće voditi rat izvan Afrike no također su trebali imati rimsko dopuštenje da napadnu svoje susjede. Uz to, oduzeti su im slonovi te brodovi velike premnine.⁸⁷

⁸⁶ Isto, 593-596.

⁸⁷ Isto, 596-598.

4.2.5. Treći punski rat

Nakon što je drugi rat između Rima i Kartage završio, Hanibal je pronašao svoju ulogu u borbi protiv korupcije u vlastitoj zemlji. Kartaški general postao je *sufet* te je izborio da se suci biraju svake godine. Također je proveo istragu javnih računa da bi potom time stabilizirao javni trošak. No unatoč promjenama koje je uspio ostvariti, njegovu neprijatelji u Kartagi uporno su uvjerali Rim kako surađuje s Antiohom III. Velikim. Zbog toga su 195. g. pr. Kr. poslani izaslanici u Kartagu, no Hanibal je uspio pobjeći kod seleukidskog kralja. Kartaga je pokazivala poštovanje prema Rimu, te su im osim novca slali i žitarice te ječam.⁸⁸

Najveći problem za Kartagu postao je numidski kralj Masinisa koji je nastojao proširiti svoj teritorij te su zbog toga nastajali konflikti. Neki su u Kartagi provodili politiku po kojoj su podržavali Masinisu, no takvo što nije bila popularna opcija jer numidski kralj je stalno htio više gradova pod svoju upravu. Godine 150. pr. Kr. pao je i punski grad Horoscopa zbog čega su Kartažani poslali vojsku, no Masinisa ih je porazio. Potom je u Afriku stigao Scipionov unuk, pobjednik u bitci kod Zame, Scipion Emilije. On je ponudio mirovne pregovore no predstavnik demokratske struje, Hazdrubal, to je odbio. Kada su se izaslanici vratili u Rim, utvrđeno je kako je mir iz 201. g. pr. Kr. prekršen, a za Kartagu to su bile vrlo loše vijesti. Shvativši u kakvoj se opasnosti nalaze, Kartaga je poslala svoje izaslanike da pregovaraju oko prethodnog ponuđenog mira, no nisu dobili nikakve konačne odgovore. Uz to, fenička kolonija Utika odlučila je stati na rimsku stranu, čime su sada Kartažani gubiti potporu svojih najbližih saveznika. Između 150. i 149. g. pr. Kr. došlo je do onog čega su se stanovnici sjevernoafričkog grada bojali: Rim je proglasio rat.⁸⁹

Do rata je ponajviše došlo zbog Masinisinih provokacija, te je kralj želio zauzeti Kartagu. Takvo što nije bilo moguće zbog rimske prisutnosti pa je zauzimao okolna područja, a Kartažani su slali svoja izaslanstva da upozore Rim o tome što se dešavalo, no grad je bio na strani numidskog kralja. Pošto je punska vojska napadala numidsku, Rimljani su odmah reagirali i pripremali vojnu akciju te su uputili svoje zahtjeve Kartagi: morali su poslati 300 djece kao taoce te su se stanovnici morali udaljiti od grada 15 km. Ovoga puta rimske snage bile su odlučne u tome da unište sjevernoafrički grad jednom zauvijek, a opsadu je vodio

⁸⁸ Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 207-209.

⁸⁹ Isto, 212-215.

Scipion Emilije. Stanovništvo se zatvorilo unutar grada, a opsada je bila zahtjevnija nego što je konzul očekivao.⁹⁰

Demokrat Hazdrubal je vodio bitku na seoskom području, te je također uspijevaao unositi zalihe unutar grada. Kartażani su se tijekom 149. i 148. g. pr. Kr. uspjeli braniti tako što su vodili sukobe kod zaljeva, a kada bi se protivnička vojska približila zidinama dočekaao bi ih protunapad. Rimskih flota rješavali su se tako što su ispaljivali vatrene kugle sa svojih brodova. U međuvremenu je umro Masinisa pa je novi numidski kralj Bithyas stao na stranu Kartage i poslao im 800 konjanika. Da bi motivirali ljude na obranu, govornici su putovali po Libiji i uvjeravali ih da pomognu u pružanju otpora. Međutim, Scipion je 147. g. pr. Kr. postao konzul i spremao je novi napad na Kartagu. U Kartagi je Hazdrubal provodio vladavinu terora, živeći u bogatstvu te ne dopuštajući bilo kakvu kritiku. Kad se rat nastavio, Rimljani su pobijedili u bitci kod Nopherisa 147. g. pr. Kr. te je ubijeno 70.000 vojnika i stanovnika. Zbog takve akcije je Libija kapitulirala, čime su se punske snage u borbi smanjile. Godinu dana poslije rimska vojska je napala iz pomorske luke te ulazila potom sve dublje u teritorij, a kada su pronalazili skrivene stanovnike na silu su ih odvlačili iz grada. Posljednjih 50.000 građana predalo se i prodano je u roblje.⁹¹

⁹⁰ *Povijest 3: Helenizam i rimska republika*, ur. Ivo Goldstein, Zagreb: Europapress holding, 2007, 622-623.

⁹¹ Hoyos, Dexter, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010, 217-219.

5. PROVINCIJA AFRIKA

Dugačka povijest antičkog grada Kartage zauvijek je promijenjena kada je na tom području stvorena rimska provincija nazvana Afrika. Gradovi poput Utike koji su prešli na rimsku stranu bili su oslobođeni plaćanja poreza, dok su ostali ipak bili obvezni plaćati. Kartažani koji nisu postali robovi pobjegli su u Numidiju, a ostatak je prešao na rimski teritorij. Punski jezik nastavio se i stoljećima kasnije njegovati, pa je tako pronašao svoje mjesto u libijskim i numidskim natpisima. Utjecaj punske kulture mogao se osim u Africi očitovati također na Siciliji i Hispaniji, gdje su boravili dugi niz godina. Kasnije, kada su u Rimu djelovali Cezar pa potom i August, na mjestu gdje je Scipion dao uništiti grad stvoren je novi, te je tako ponovno oživljeno antičko područje.⁹²

Nakon Cezarove smrti, njegova ideja o obnovi Kartage oživjela je u Augustu koji je to proveo u djelo 29. g. pr. Kr. Svaka izgrađena ulica bila je veličine 35.5 x 142 m, čime je preciznost bila na samom vrhu prioriteta. Na vrhu citadele izrađen je administrativni i vjerski centar, a na brdima nalazile su se monumentalne građevine, bazilika, hramovi te forum. Kako bi se uopće grad mogao ponovno izgraditi, bilo je potrebno uništiti ga temeljitije nego što je to vojska Scipiona učinila, pa je tako vrh brda morao biti izravnat, a za stvaranje centra poslužila je pravokutna platforma. Kartaga je pretvorena u grad koji je ponovno bio vrijedan divljenja, skrivajući tako novim građevinama krvavu prošlost nastalom za vrijeme posljednjeg punskog rata, nanesenu od strane istog naroda koji je sada ulagao u njezinu obnovu.⁹³

⁹² Isto, 220.

⁹³ Miles, Richard, *Carthage Must Be Destroyed: The Rise and Fall of an Ancient Mediterranean Civilization*, Allen Lane, 2010, 122.

6. ZAKLJUČAK

Kartaga je tijekom svog postojanja bila dominantna mediteranska sila koja je trgovinom dolazila do velikih bogatstva te je uspostavila upravu kakvu su se i Grci hvalili. Unatoč tome što je u zapisima mnogih rimskih autora ostala zapamćena u negativnom svjetlu, tamošnje stanovništvo uspostavilo je civilizaciju kakvoj su se strani narodi divili, te je poput Rima i Grčke bili mjesto rođenja brojnih obrazovnih mladih ljudi koji su svojim znanjem utjecali na antički svijet. Njihovi brodovi poslužili su Rimljanima kao primjer za izgradnju vlastitih, a plaćenička je vojska bila kombinacija mnogih naroda čije su različitosti pridonijeli da pružaju najbolje što je svatko od njih imao za ponuditi. Unatoč tome što su imali brojne gubitke u ratovanjima, Kartažani su svojim taktikama i vještinama dokazali koliko im je bilo važno da ih se prihvati kao ozbiljnu konkurenciju koja je mogla uzdrmati i moćni Rim. Ovaj sjevernoafrički grad ostao je u sjeni većih sila koje su zavladaile svijetom, no unatoč tome što nisu izašli kao pobjednici važno je uzeti u obzir da se radilo o narodu koji je kroz mnoga stoljeća uspješno djelovao na Mediteranu, te je bio spreman suočiti se s neprijateljima koji su prijetili njihovom statusu za koji su se toliko dugo borili održati.

7. LITERATURA

1. Adrian Goldsworthy, *The Fall of Carthage: The Punic Wars 265-146BC*, W&N, 2003.
2. Bosworth Smith, Reginald, *Carthage and the Carthaginians*, London: Longmans, Green, and Co, 1879.
3. Dexter Hoyos, *Hannibal's Dynasty: Power and Politics in the Western Mediterranean, 247-183 BC*, Routledge, 2003.
4. Dexter Hoyos, *The Carthaginians (Peoples of the Ancient World)*, Routledge, 2010.
5. Enrico Cravetto, Ivo Goldstein, *Prapovijest i prve civilizacije*, Zagreb: Europapress holding, 2007.
6. George Rawlinson, *History of Phoenicia*, Longmans, Green, 1889.
7. Jonathan P. Roth: *Roman warfare*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
8. Nic Fields, *Carthaginian Warrior 264-146 BC (Warrior 150)*, Osprey Publishing, 2010.
9. Patricia Southern: *The Roman Army: A History 753 BC - AD 476*, Amberley Publishing, 2015.
10. *Povijest 3: Helenizam i rimska republika*, ur. Ivo Goldstein, Zagreb: Europapress holding, 2007.
11. Richard Mills, *Carthage Must Be Destroyed: The Rise and Fall of an Ancient Civilization*, Viking Adult, 2011.
12. Robin Lane Fox, *Klasični svijet: epska povijest Grčke i Rima*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.
13. *Velika ilustrirana povijest svijeta*, ur. Gérard du Ry van Beest Holle, Rijeka: Otokar Keršovani, 1975.

8. SAŽETAK

Iako je započela kao fenička kolonija otprilike 814. g. pr. Kr. u sjevernoj Africi, Kartaga se vrlo brzo razvila u najjaču mediteransku silu koja je kontrolirala trgovačke puteve i stvarala svoje vlastite kolonije, neprestano šireći svoj teritorij. Njezina konstitucija bila je hvaljena i od samog Aristotela kao kombinacija monarhije, oligarhije i demokracije te je za vrijeme punskih ratova bila vrlo važna uloga *sufeta* koji su nadzirali vojne generale kako ne bi došlo do narušavanja stabilnosti uprave. Punske snage bile su ponajviše temeljene na plaćeničkoj vojsci, što je ponekad predstavljalo probleme za grad zbog neisplaćenog novca te su nastajale razne pobune. Stanovništvo je s druge strane bilo obvezno sudjelovati u borbi jedino kada je prijetila izravna opasnost samom gradu. U Kartagi je prevladavala kanaanska religija koja je slavila objekte vidljive u prirodi, a najveću duhovnu vrijednost imao je Melkart, bog punskog grada. Utjecaj matične zemlje mogao se najviše očitovati kroz umjetnost gdje su prevladavali fenički elementi, ali bilo je također i egipatskih. Od onog što je pronađeno na prostoru sjevernoafričkog grada, sačuvani su primjeri terakote od kojih su mnoga bila djelo lokalnih umjetnika. Kako je Kartaga bila uništena, tako su nestala i njezina književna djela koja su bila darovana okolnim afričkim gradovima, odnosno punskim neprijateljima. Ipak, rasprave o poljoprivredi koje je napisao autor Magon prevedena su na latinski te su brojni Rimljani primjenjivali njegove savjete u praksi.

Kada su u pitanju bili ratovi, prvi važniji protivnici Kartažana bile su grčke kolonije na Siciliji koje su prijetile punskim gradovima. Tako je tiranin Agatoklo odlučio prenijeti rat sa Sicilije u samu Afriku, gdje se sukobio s punskom vojskom i uspješno ju porazio. Kada je Agatoklov sin preuzeo vojsku, Kartažani su se reorganizirali te spasili svoj grad. No ipak, najveću prijetnju predstavljao je Rim te su tako izbila tri punska rata koja su sveukupno trajala od 264. do 146. g. pr. Kr. Tijekom sukobljavanja kao najvještiji general iskazao se Hanibal iz obitelji Barka čiji je otac osvojio dijelove Hispanije. Hanibal je ostao zapamćen zbog svog puta kroz Alpe te bitke kod Kane u kojoj je poginulo oko 30.000 rimskih vojnika. Zadnja i odlučujuća bitka dogodila se 146. g. pr. Kr., te je tada sjevernoafrički grad uništen, a stanovništvo prodano u roblje. Rimljani su stvorili provinciju Afriku, a za vrijeme vladavine cara Augusta antički je grad ponovno obnovljen.

9. SUMMARY

Although it began as a Phoenician colony around 814 BC in northern Africa, Carthage rapidly developed into the strongest Mediterranean force that controlled the trade routes and created its own colonies, constantly spreading its territory. Its constitution was praised by Aristotle as a combination of the monarchy, the oligarchy and the democracy, and during the time of the Punic wars the role of the *suffete* was very important since it supervised the military general in order not to undermine the stability of the administration. Punic forces were mostly based on the mercenary army, which sometimes posed problems for the city because of unpaid money that created various rebellions. The population, on the other hand, was obliged to take part in the fight only when it posed direct threat to the city itself. In Carthage dominated the Canaanite religion which celebrated objects visible in nature, and the greatest spiritual value had Melqart, the god of the Punic city. The impact of the home country could be mostly seen through art in which Phoenician elements prevailed, but there were also Egyptian elements. From what has been found in the area of the North African city, examples of *Terracotta* have been preserved, many of which were the work of local artists. As Carthage was destroyed so was its literary work, which were donated to surrounding African cities which were enemies of the Punic people. Nevertheless, the discussions on agriculture of the author Mago were translated into Latin and many Romans applied his advices in practice.

When it came to wars, the first important opponents of Carthage were the Greek colonies in Sicily that posed threat to the Punic cities. Thus, the tyrant Agathocles decided to transfer the war from Sicily to Africa itself, where it clashed with the Punic army and successfully defeated it. When the son of Agathocles took over the army, the Carthaginians reorganized and rescued their city. Still, the greatest threat was Rome which caused three Punic wars that lasted from 264 to 146 BC. During the clash the most prominent general proved to be Hannibal of the Barca family, whose father won parts of Spain. Hannibal remained remembered for his journey through the Alps and the battle at Cannae, where some 30 thousand Roman soldiers were killed. The last and decisive battle occurred in 146 BC when the North African city was destroyed, and the population sold into slavery. The Romans created the province of Africa, and during the reign of Emperor Augustus, the ancient city was restored.